

Ézsiás Erzsébet

A tudás kincsesbányája

Sótonyi Péter életpályája

Ézsiás Erzsébet

A tudás kincsesbányája

Sótonyi Péter életpályája

—

Lexica Kiadó, 2023

„A tudomány és a művészet gyökere egy. Mindegyik a világot tükrözi a maga módján.

Alapfeltétele: éles megfigyelőképesség, pontos visszaadás és magasabb szintézisbe emelése a megfigyelt életnek. S a tudományos és művészi nagyság alapja is ugyanaz: az igaz ember, a vir justus.”

—

(Kodály Zoltán)

A könyv megjelenését támogatta
a Magyar Tudományos Akadémia

Előszó

Borítóterv: Madarassy István
(Rembrandt festménye nyomán)

Fotók: családi archívum

Minden jog fenntartva

ISBN 978-615-81578-6-5

©Ézsiás Erzsébet, 2023
©Lexica Kiadó, 2023

Az ókor óta tudjuk, hogy javunkra válik a kiemelkedő egyéniségek életének tanulmányozása. A történetírók kezdetben a politikusok és hadvezérek életére összpontosítottak. Ahogy nőtt a vallás, a művészet, a tudomány, a technika és az innováció, majd a kommunikáció szerepe a társadalmak életében, úgy nőtt a krónikások érdeklődése is e területek művelői iránt. Annyira megjött hozzá a kedvük, hogy immár nagy igyekezet és szerencse kell ahhoz, hogy olyan gyöngyszemre leljünk, mint a Lexica Kiadó „Magyar Tudósok” sorozatának legújabb kötete, amelyben Sótonyi Péter vall életéről.

Az akadémikus orvosprofesszor – az Ézsiás Erzsébet állította „mérőföldkövek” között – maga vezeti végig olvasóit életútja állomásain. Kitüntetett figyelmének köszönhetően immár négy évtizednyi személyes élményanyag birtokában lévén, ebből az alkalomból magam is felidézem az igazságügyi orvostan komoly és precíz előadóját, a szigorú, tárgyilagos vizsgáztatót, az aktív és határozott, de mindig realista és konstruktív egyetemi vezetőt, az allűrök nélküli, méltóságteljes rektort, a tudomány, az etika, a jog és a

szakpolitikai igények egyeztetésére törekvő tanácsadó testületi elnököt, az integráló orvostársasági vezetőt, a jó humorú orvosdiplomata útitársat, a családjáról felragyogó szemmel beszélő, a tanácsait, kritikáját tapintatos humorral közlő atyai barátot, a zenei és kulturális élményekre mindig kész polihisztort, s a bigottságtól mentes hite és meggyőződése mellett tanúságot provokálás és kérkedés mentesen tevő embert.

Ahogy olvassuk, elvarázsol bennünket. Megnyugszunk, hogy igenis lehet magyar hazafivá válni néhány nemzedék alatt, s közben európainak is lenni. S hogy lehet valaki keresztény és humanista olyan korokban, amikor az életben maradás, az előmenetel ára sokak esetében az embernek megmaradás feladása volt, legalábbis erkölcsi értelemben. Megtudjuk, hogy a tudomány és a technika legújabb eredményeit az emberséges orvoslás szolgálatába lehet állítani. Megerősödik a meggyőződésünk, hogy nem szabad feladnunk hivatásunk örök értékeit, alapismérveit, a személyességen alapuló bizalmat az orvos és páciense között. Megtapasztaljuk, hogyan bontakozik ki és fér meg egyetlen személyiségben az egyedülálló szaktudós patológus, igazságügyi és biztosítási orvostani szakértő, az egyetemi oktató és vezető az univerzális kultúrájú, egyedülálló humán műveltségű gondolkodóval, zenerajongóval és karikaturistával.

Sótonyi Péter igazi nagyságát azonban nem csak abban kell meglátnunk, amit e kis kötetben elmond nekünk. Szakterülete vezető szaktekintélyeként egyedülálló, amit életpályája során megtapasztalt az emberi lélek mélységeiről, mindennapi életünk vagy éppen orvosi tevékenységünk vakvéletlen vagy éppen bűn, mulasztás okozta személyes drámáiról és történelmi tragédiáiról. Kevesen viselnék ép lélekkel és elmével, amit ő tud az ember gyarlóságáról, sebezhetőségéről és mulandóságáról. Arról, ami a leghatalmasabbakat ugyanúgy eléri, mint a legnyomorultabbakat, s a rosszakaratúakat éppúgy, mint az ártatlanokat. Amit ő látott, tapasztalt és magában

feldolgozott, arról csak a legnagyobb szellemiségek tudnak úgy hallgatni és valójában mégis vallani, ahogy ő teszi. Sótonyi Péter ugyanis nem hallgatott el előlünk semmi fontosat. Ő „magasabb szintézisbe” emelte az egész életén át megfigyelteket. S egy szép napon mindezt elbeszélte nekünk. Úgy, ahogy itt következik.

Oberfrank Ferenc
az MTA köztestületi és stratégiai igazgatója

I. fejezet

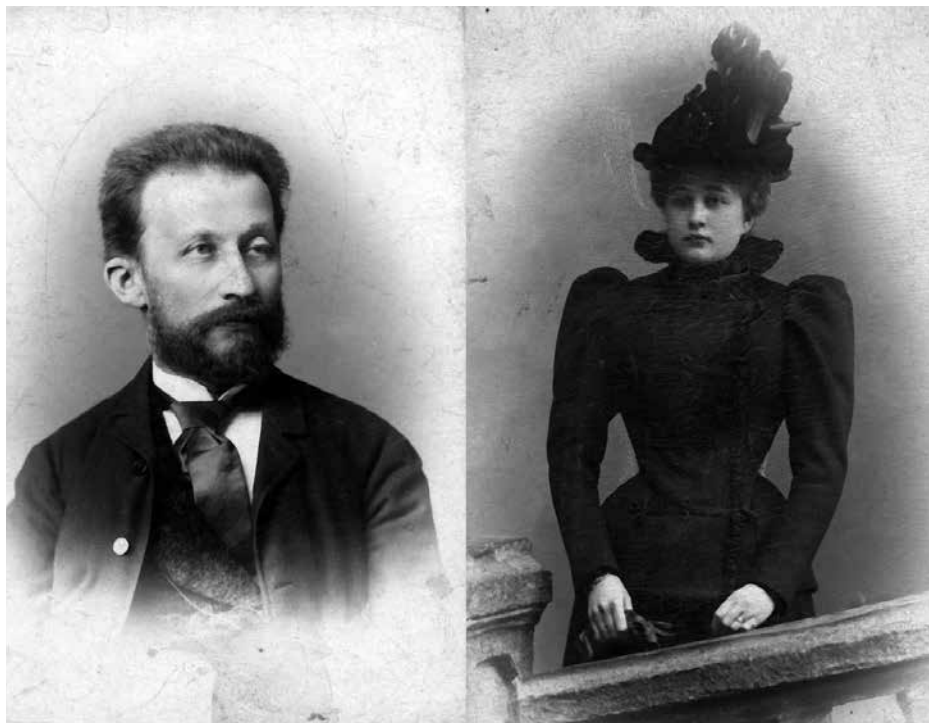
Hazatérés

1938

A nagy magyar kohóban, amely a nemzetet alkotja, több száz éve keverednek az etnikumok. A legtöbb kiváló tudósunk, mint Vizi E. Szilveszter, Freund Tamás, Kroó György nemzetiségi felmenőkkel rendelkezik. Ilyen dr. Sótonyi Péter patológus professzor is, akinek édesapját Seelingnek hívták. A családi történetükön keresztül bajor-osztrák-olasz szál húzódik.

Anyai családom Bajorországból származik. Létezik egy nemesi oklevél 1360-ból, amelyet a Bretschneider-család kapott a Wittelsbachoktól, akik előbb választófejedelmek, majd királyok voltak. Az utolsó, II. Lajos Wagner nagy támogatójaként ismert. Mivel a családuk katolikus, a reformáció idején egy részük átment Ausztriába. Ők megmaradtak katolikusnak, a másik ág protestáns lett. Németországban ma is élnek, és kiadták a családtörténetet. Édesanyám Klementina, Regina, Leopoldina, Marina, Rosina néven 1908-ban, Bécsben született, ő volt az utolsó katolikus Bretschneider, halálával megszűnt a katolikus ág. Szüleiről, a Bretschneider nagyszülőkről van emlékem. Franci bácsi, a nagyapám ezredesként beleszeretett egy szép polgárlányba, akit Löffler Klementinának hívtak. Ahhoz, hogy elvehesse, kauciót kellett volna letennie, és a császár engedélyét kérni. Nem tette egyiket sem, hanem kilépett a hadseregből a szerelem kedvéért. Utána elvégezte a művészettörténet szakot Bécsben, és az Albertinában a rézkarcok szakértője lett.

Ebből az ágból az egyik rokonom a bécsi Mária Terézia Könyvtár igazgatója volt. Történetét Ráth-Végh István is megírja: mivel szeretett főzni, átjárt Magyarországra az Eszterházy herceghez, akivel bezárkóztak a palotába, és végig főzték például a régi görög konyha ízeit. A megmaradt dokumentumokat a bécsi archívumnak ajándékoztuk. Ebben található egy gratuláló levél I. Miklós cártól ükapámnak, Bretschneider Jánosnak a Mária Terézia katonai lovagrendhez, amelyet a Napóleonnal való sikeres ütközetért kapott. Ő Inkey báró lányát szöktette meg, így került a családba a magyar vonal. Később katonai attaséként elkísérte Miksát a szerencsétlen mexikói kalandra, amely Ferenc József testvérének kivégzéséhez vezetett. Vele együtt likvidálták az

A Bretschneider dédszülők

osztrák kísérőit is. Ükapám átment a franciákhoz, így megmenekült. Ilyen színes a családom „regénye”, és ezer szállal kötődik a történelemhez.

Édesapám, Seeling Egon, aki 1903-ban született Bregenzben, félig osztrák-olasz és félig magyar. De nála nagyobb magyart alig ismertem. Ő magyarosította meg a családnevünket Sótönyira, a születésem előtt. A bátyám, Tamás még az eredeti családnéven született Bécsben, 1933-ban. Nagypapám, Seeling Franz tiroli császárvadász, kaiserjäger volt ezredesi rangban. Ide-oda helyezték a Monarchiában, így ismerte meg magyar nagyanyámat, Karmayer Máriát. Két gyerekük született, édesapám és a nővére. Nagypapám olyan vidám életet élt, hogy nagymama több házát is elszórakozta, így elváltak. A lány az anyjával maradt, édesapám viszont az apjával, aki nemigen tudott mit

kezdeni vele, betette egy bajor hadapródiskolába, un. cögereibe. Nem lett katona, mert jött az első világháború, és az intézmény átalakult polgári iskolává, itt érettségizett. Grazba ment egyetemre, természettudományi szakra, elsősorban a kémia érdekelte. Itt, egy bálban ismerkedett meg édesanyámmal. Kiderült, hogy apáik ugyanabba a katonai iskolába jártak, és ismerték is egymást. Seeling nagypapa testvére elvett egy Gasteiger lányt, akinek nagybátyja az iráni sah kánja lett. Így is hívták: Albert Gasteiger Khan. Ezt a magas rangot azért kapta, mert osztrák vasútépítő mérnökként ő tervezte meg a 19. századi Iránban a fő vasútvonalakat Teherán és a Perzsa-öböl között. A mi családuk sosem volt gazdag, több generációig menően katonatisztek vagy mérnökök voltak. Én vagyok az első orvos. Örököltém tőlük az elvhűséget és az emberi tartást. Minden reggel jéghideg vízzel tusolok, ezt apámtól tanultam, ő meg a hadapródiskolában szokott rá.

A Bretschneider családban nemcsak katonatisztek voltak, hanem ellenállók is. Sótönyi Péter keresztapja, Bretschneider Friedrich, a már említett Franz nagypapa fia ugyancsak tiroli császárvadász, később az Abwehr tisztje lett. Hű monarchistaként társaival együtt aggódva figyelte Hitler hatalomra törését. A katonai akadémiái tanára, Erwin von Witzleben révén kapcsolatba kerül az Oster-féle összeesküvéssel. Erről a kevésbé ismert eseményről írt könyvet Terry Parssinen történész *Az Oster-összeesküvés* címmel. Oster őrnagy egyike a második világháború hőseinek, aki már 1938-ban puccsot szervez Hitler ellen, amely, ha sikerül, másképp alakul a világtörténelem. Szeptember 28-ára tervezik az akciót, ami azért hiúsul meg, mert Chamberlain angol miniszterelnök Münchenbe hívja tárgyalni Hitlert. A konferencia lehetetlenné teszi az államcsínyt. Az összeesküvés tagjai várnak egy újabb lehetőségre. Ez csak 1944 júliusában jön el, amikor Claus Schenk von Stauffenberg bombát rejt el Hitler kelet-poroszországi főhadiszállásán.

Ez a merénylet, sajnos, nem sikerül, és Hitler dühében hétszáz embert tartóztat le, köztük Ostert és Witzlebert is. Ez a szál már egyenesen elvezetett

keresztapámhoz. Mikor a Gestapo csengetett a lakásán, a szolgálati fegyverével agyonlőtte magát. Oster őrnagyot 1945 áprilisában, amikor már bent vannak az oroszok, vagyis az utolsó percben végzik ki.

A családunk 1938-ban úgy döntött, hogy áttelepülünk Magyarországra. Hiszen az Anschlussal Ausztria is a hitleri birodalom része lett. Bátyám, Tamás még Bécsben született, én már édesanyám pocakjában voltam, amikor felültünk a sínautóra. A szüleim vettek egy szép hatszobás lakást a Mészáros utcában, a Krisztinavárosban. Ezt a környéket azóta sem hagytam el. A nyarakat Balatonalmádiban töltöttük, akkor mindenütt szőlő volt. A Láng család ingatlana az Erzsébet királynő úton, a 71-es út sarkánál állt, ahol most a nagy hotel van. Akkor csak a Tulipán szálló létezett, mellette egy fagyfaltozó, és a mai Pannónia helyén egy vendéglő. Régen minden balatoni településnek megvolt a maga hangulata. Almádi a jómódú polgárok nyaralóhelye volt. A háború után vették el tőlük a házat, és ha ma visszajárok – mert az egyik fiam Budataván szokott nyaralni –, nem ismerek rá a városra.

Édesapám a grazi egyetemen közeli kapcsolatba került a Nobel-díjas Fritz Pregl kémikussal. Kapott is egy hároméves svéd ösztöndíjat, mivel az alumíniumötvözetek kémiaiával foglalkozott. A Wallenberg-konzern kutató laboratóriumába került, megtanult svédül is. Tudott ezen kívül németül, olaszul, franciául, angolul. Mikor visszament Grazba, feltalált egy ötvözetet, amelynek a kopásállósága sokszorosa volt a klasszikusnak. Ez lett a veszte a világháború után, mert a németek a vadászgépek dugattyújához használták fel a találmányát. 1938-as hazatelepülésükor kapott ajánlólevelet a Weiss Manfréd Művekhez. Rögtön felvették fővegyésznek az egyik leányvállalatukhoz, a Qualitálhoz, amely háztartási alumíniumokat gyártott. A kőbányai pincerendszerben azonban titokban kiépítették a dugattyúgyárat. A Weiss Manfréd Művek gyártotta ugyanis a német repülőgép motorokat.

Az István kórházban születtem 1938. december 9-én. Olyan gyorsan jöttem, hogy a szülész-nőgyógyász odaégette a disznótorosát, ahogy édesanyám mesélte. Vannak háborús emlékeim, elsősorban Klagenfurtról, ahol az anyai

A Bretschneider nagyszülők, akiket ismertem

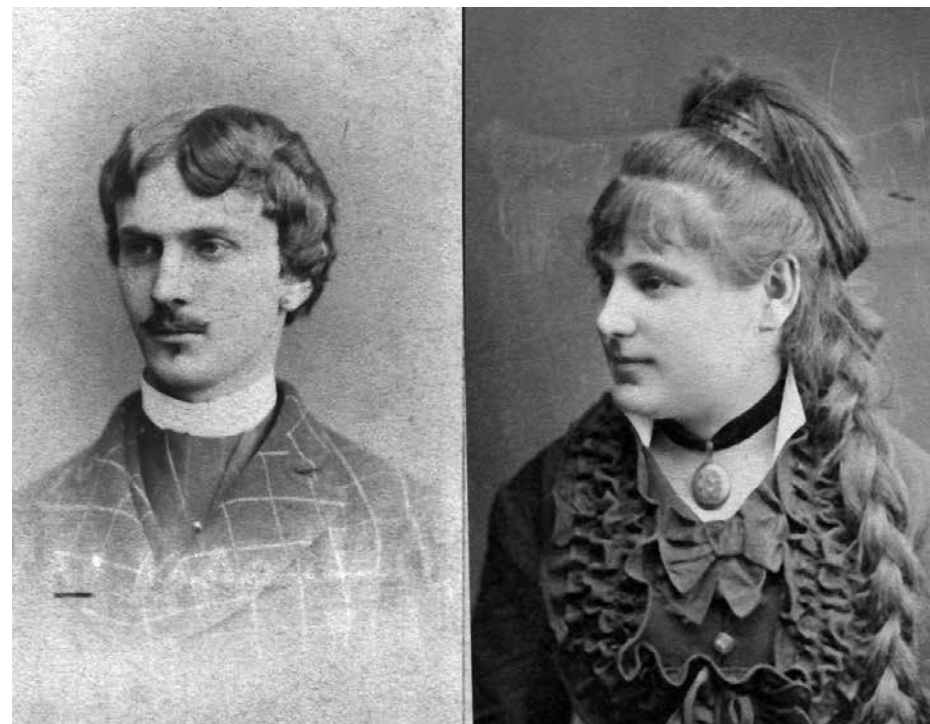
nagyszüleim villája állt. 1944-ben ugyanis a szüleim úgy döntöttek, visszamegyünk Ausztriába, akkor már nagyon szorult a hurok Budapest körül, közel értek az oroszok. Így nem kellett átélnünk a főváros szörnyű ostromát, amely épp a Krisztinavárosban nem hagyott egyetlen lakható épületet sem. Megúsztuk az orosz megszállást is, mert Klagenfurt amerikai zóna volt. Emlékszem az utazásra, amikor Kitzbühelben a németek megállították a vonatot, és betolták egy alagútba. Ott állt mellettünk az aranyvonat is. Egy amerikai tábornokról is van emlékem, akivel apám összebarátkozott. Papundekli dobozban, amit viasszal vízhatlanná tettek, hozta az ebédünket és a vacsoránkat, néha csokoládét kaptunk tőle. Ez az amerikai katonatiszt tanácsolta apámnak, hogy nyugodtan térjen haza Magyarországra, mert a békeszerződés értelmében Ausztriával együtt nyugati fennhatóságú lesz.

Seeling dédszülők

Nagyot tévedett! Már rég eladtak minket Jaltában és Teheránban a szovjeteknek. De apámon annyira erős volt a honvágy, hogy a háború végeztével azonnal haza akart menni. Anyám jobban megéreztte a veszélyt, mint a nők általában, de hiába ellenkezett. Újra költöztünk, ezúttal vissza Budapestre.

Apámat azonnal letartóztatták. A vád ellene háborús bűntett, mivel vegyész-ként kiszolgált a német birodalmat. Holott nem ő gyártotta a fegyvereket, hanem Weiss Manfréd. A népbíróság állásvesztésre és részleges vagyonelkobzásra ítélte, és átnevelőbe Kistarcsára vitték. Elvették a Mészáros utcai lakásunk négy szobáját, csak kettőt hagytak meg nekünk. Ez úgy zajlott, hogy megjelent három ávos, kijelölték a nekik tetsző helyiségeket, és bútorral, ruhaneművel együtt lepecsételték. Egy államvédelmi tisztet raktak be társ-

Seeling nagyszülők

bérlőnek. Anyám ott maradt két gyerekkel és kevés magyar tudással. Mi ott-hon egymás között németül beszéltünk. Később az iskola miatt sajátítottuk el a magyart, de édesanyám, aki a gemütlich osztrákot tanulta, magyar akcentusa megmaradt. Ahogy öregedett, úgy felejtette el a második anyanyelvét. Mivel elvégezte a bécsi Iparművészeti Főiskolát, babákat kezdett gyártani, elsősorban magyar ruhával. Később híres embereknek is dolgozott. Ez lett a megélhetésünk apám fogsága idején. Nemrég találtam egy dobozban három kislakú babát, mert mielőtt a nagyhoz hozzákezdett, mindig készített egy kicsi modellt is. Ezt odaadtam annak az unokámnak, aki ezeket a géneket örökölte. Anyám tartotta el tehát a háromtagú családot. Derűs természet lévén sosem hagyta el magát, ebben rá hasonlítok. Azt mondogatta a nehéz időszakban:

– Én nem lehetek szomorú, mert nektek biztonságot kell adjak.

A Jóisten megsegített a legnagyobb bajban, ahogy apám példája is bizonyította. Egyszer csak megjelent Kistarcsán két németül beszélő orosz tisztt, és azt mondták:

– Szedje a holmiját, és jöjjön velünk!

Édesapám persze azt hitte, viszik Szibériába, a Gulágra. De ehelyett a Qualital gyárba vitték azzal:

– Maga lesz ennek a vezetője. Jótételeként gyártaniuk kell a dugattyúkat, és a fejével felel érte!

Hogy aztán kivigyék az országból – de ezt már nem tették hozzá. Akkor egy kicsit magunkhoz tértünk. Bár a végzettségének megfelelő munkát 1956 után már nem kapott, fordításokat vállalt hat nyelvből. Az egészségét megviselte a fogság, a méltatlan helyzet, a megalázottság. Több szívinfarktus után a harmadik elvitte hatvanévesen.

A Krisztina körút 61. szám alatt mindig egyházi iskola működött, ma is. A szociális missziótársulatot Farkas Edith alapította szociáliskaritatív célokkal. Ebből vált ki később a Schlachta Margit vezette Szociális Testvérek Társasága. A nővérek nemcsak itt, hanem vidéken is iskolát, óvodát, idősök otthonát működtettek. Ezt vették el egy tollvonással a kommunisták 1950-ben. A második világháborúban a legtöbbet szenvedett környék a Vár és Krisztinaváros volt, igazi „halálkatlan”, ahol egyetlen ház sem maradt épen. Ebben az embert próbáló időben a nővérek sebesülteket, éhezőket, kibombázott civileket menekítettek, és halottakat temettek a zárda kertjében. Nem tettek kivételt, a német sebesültet éppúgy ápolták, mint az orosz. Meg is „hálálta” mindkét fél: a nácik elvitték az élelmiszerüket, a 2. Ukrán Hadsereg pedig megerőszakolta némelyiküket. Mindezt egy megrázó könyv dokumentálja, az *Ostromnapló, Szerzetes nővérek a*

Édesapám a nővérel és az anyukájával

halálkatlanban, amelyet a Szociális Missziótársulat adott ki 2014-ben.

1945-ben, amikor hazatelepültünk, kezdtem az elemi iskolát a missziós nővéreknél, a Krisztina körúton. Az épületkomplexum egészen a Színháztudományi Intézetig nyúlt. Az iskola a legrégebb volt Budán, 1878 óta működött. Az osztályfőnökünk, Baracsi tanárnő nem a rend tagjaként tanított. Szeretettel bánt azzal az osztálytársunkkal, aki mankóval járt, mert egy gránát levitte a lábát. A másik ugyancsak egy gránáttól megvakult az egyik szemére – még túl közel volt a háború. Olyan tanáraink voltak elemiben és gimnáziumban is, akik nagy hatást tettek a személyiségem alakulására.

Sokat kínlódtam az iskolában, mert balkezesnek születtem. Az akkori pedagógiai gyakorlat szerint azonban át kellett állnom jobb kézre. A nővérek egy

Löffler anyai nagymamám a század elején

csattogtatót használtak, de nem fenýítettek vele, hiszen szerettek minket. Ha balkézbe fogtam a tollat, figyelmeztetésül nagyot csattogtattak. Én persze csaltam, ha elment az apáca, gyorsan visszavettem a tollat a bal kezembe. A nývérek szóltak anyámnak, hogy vigyen el a gyermekklinikára, Liebermann Lucy pszichológushoz, aki azt mondta:

- Nincs ennek a gyereknek semmi baja. Nem értek vele egyet, hogy rákényszerítik a jobb kézre, de most ez az oktatási divat.

Vele késýbb orvosi tanulmányaim során találkoztam. Mikor gyermekgyógyászatot tanultunk, hozzá kerültem pszichológiai gyakorlatra:

- Kezét csókolom, emlékszik rám?

- Nekem annyi gyerekkel volt dolgom, honnan emlékeznék?
- Én vagyok az a balkezes tanuló, akinek az apácák csattogtattak.

Erról a mozzanatról megismert. Végül is mind a két kezemmel megtanultam írni és rajzolni, már nem is veszem észre, melyiket használom. Hobbim a karikatúra rajzolás. Ezt a képességemet anyukámtól örököltem. Lerajzoltam az általános iskolai és a gimnáziumi tanáraimat és osztálytársaimat egy kis könyvbe, de ez elveszett egy érettségi találkozónkon. Ennél jobban sajnálom az egyetemi karikatúráimat, ahol megörökítettem a professzorainkat, a mondásaikkal együtt. Ez a kiskönyv is szórón-szálán eltűnt.

Mikor elkezdtem az elemit, már jól tudtam magyarul, akkor otthon is ezen a nyelven beszéltünk. Szép, összetartó, tisztességes polgárcsalád voltunk. A szüleim gyakorló katolikusokként a pesti ferencesekhez jártak. Az egyik mellékoltárnál, a Mária-oltárnál volt a megszokott helyünk, a második sor szélén. Néha elzarándokolok ma is oda, beülök ugyanabba a padba, és rájuk gondolok. Templomba csak úgy szeretek járni, ha egyedül vagyok és csendben imádkozhatok. Nem szeretem a „szagos miséket”, ahol mindenki kiöltözve figyeli a másikat. A szüleimmel néha a Krisztina téri templomba jártunk, és utána szertartásszerűen beültünk a Déryné cukrászdába egy süteményre.

Az iskolában Liska Zoltán atya volt a hittan tanárunk, az 5. számú cserkész-csapat lelkésze. Én kezdő cserkész voltam, un. farkaskölyök. Bátyám, az igazi cserkész az Érseki Katolikus Gimnáziumba járt, a Várba. Liska atya kiváló pap volt, nem a dogmákról beszélt, hanem az életról, tisztességról egy olyan világban, amely már kezdett sötétbe borulni. Hiszen 1948-tól, a kommunista hatalomátvételtől a hivatalos ateizmus vette kezdetét. Ekkor titokban jártunk hittanra úgy, hogy összejött pár gyerek egy-egy családnál, ahol ő is megjelent. Voltunk a Lant utcai lakásán, ahol az édesanyjával élt. Nyilván figyelték, mert büntetésből Zebegénybe helyezték, ott is halt meg.

A Krisztina körúti négy osztály után az Attila utcai általános iskolába jártam, mert akkoriban nyolc évig tartott az elemi. Az osztályfőnököm Halápy

János festőművész volt, persona non grata a rendszer szemében, mert Franciaországban csatlakozott egy modern irányzathoz. Később jártam a Városmajor utcai műtermében, és egy képet is kaptam tőle. Kiváló tanár, életre nevelő személyiség volt. Mindig hozott a szertárból állatokat, azokat kellett leskiccelnünk. Egyszer egy kitömött majom volt soron, amit gyorsan lerajzoltam és kimentem. A mögöttem ülő heccből füttyit rajzolt a majomnak. Halápy tanár úr éktelen haragra gerjedt:

- Mit képzelsz magadról?
- Tanár úr, ezt nem én rajzoltam – szabadkoztam.
- Jelentkezzem, aki ezt odabiggyesztette – mondta, és akkor a bűnös feltette a kezét.
- Szerencséd, hogy önként jelentkezted!

Nemcsak rajzot tanított, hanem beavatott minket a művészettörténetbe is. Kiállításokra vitt, akárcsak korábban anyukám. Sokat jártunk a Nemzeti Szalonba. Ez még épp a szocreál egyeduralma előtt történt. Édesanyám módszerét én is átvettem az unokáimnál. Bemenetelkor ugyanis azt mondta, egy óra múlva itt találkozunk, és megbeszéljük, kinek melyik kép tetszett. Most a hét unokámmal csinálom ezt a tesztet. Közülük két lánynak nagyon bejön, Lottinak és Emesének. Nemrég néztük meg a Matisse-t és a Bosch-t is a Szépművészeti Múzeumban.

Tandori Dezső nyolc évig ült mellettem a padban. Idős szülők egykéjeként született, ezért nagyon féltették. Apja a Nemzeti Banknál dolgozott, anyja francia-német szakos tanárnő volt. Dezsőke úgy beszélt ezt a két nyelvet, mint az anyanyelvét. Ezért kapott később Baudelaire- és Herder-díjat a költői munkásságáért. Már akkor különleges volt, beszállt minden diáksínybe, imádott gombfocizni. Eljártam hozzá a Lánchíd utcába, még élt a Spero madara. Később, ha kocsmái emberekről írt, elment kocsmázni, ha lovakról, kijárt a lóversenyre. Mikor érdekelni kezdte a kriminálpszichológia, elkért tőlem pár könyvet. Azért kellett neki, mert Natroid néven ponyvákat írt,

Szerelek háromévesen

amelyben lélektani dolgokkal foglalkozott. A Horváth-kertben, ahol most a kút áll, régen bozótos volt egy paddal. Ott ült reggel hatkor, és etette a madarakat. Ha korán arra jártam, azt mondta:

- Ne zavarj, légy szíves!

Az egyik oldalán tökmag volt a cserregő nádi posztának, a másikon napraforgó a verebeknek. Most már egyik sincs a Horváth-kertben.

A gombfoci csapatot négyen alkottuk, Erdélyi Misi, Lőrincz Gabi, Tandori Dezső és én. Tandorié volt a jugoszláv válogatott, Erdélyié a magyar, Lőrinczé a francia, enyém az olasz. Egyszer Dezső szerzett egy nagy gombot, barna-fehéret, ami nem volt ragasztva. Ez lett a kapusa. Miticsnek hívták a hajdani jugoszláv válogatott kapusáról, akinek alig lehetett gólt rúgni.

Fiatal apám a húszas években

Mikor elmentem arra a kiállításra, amelyet halála után a kedvenc játékaiból rendeztek, viszontláttam ezt a gombot, de fejre állítva. Szóltam a kiállításrendezőnek, aki persze sosem hallott Miticsről, hogy ez volt Tandori kedvenc gombja, de fordítva használta.

Otthon nemcsak a képzőművészetet ismertették meg velünk, hanem a komolyzenét is. Mindkét szülőm Wagner-rajongó volt. Édesapám a grazi operaházban statisztált a húszas években, ő is vitte körbe-körbe a hattyút a *Lobengrin*-ben. Akkor működött ott fiatal karmesterként Otto Klemperer, aki később Bécsbe, majd a világ nagy színpadaira került. Apám még Grazban ismerte meg, ahol többek között a *Nürnbergi mesterdalnokok*at vezényelte. Ezért amikor Klemperert meghívták a margitszigeti *Szentivánéji álm*ra, a családunk kivonult az előadásra. A nagy karmester szívesen maradt vol-

na a Magyar Állami Operaházban, ahol 1947–1950 között vezényelt több Wagnert is, de az akkori kultúrpolitika az újkori szovjet operákat erőltette. Mikor az *Ifjú gárdát* próbálták, amelyben Simándy énekelt Oleg Kosevojt, Klemperer begurult:

– Unmöglich – mondta, és nemcsak az Operából távozott, hanem az országból is.

A „háklia” az volt, hogy az ő Wagner előadásain nem lehetett tapsolni az áriák végén. A *Lobengrin*-ben azonban a fiatal Simándy József Gral elbeszélése után felcsattant a taps, erre a karmester pálcáját lecsapva kirohant. Nekem megvan az a lemezfelvétel, ahol hallatszik a pálca zaj. Fél óráig állt az előadás, míg a vezetőség kikönyörögte a folytatást. Akkor olyan igazgatók regnáltak itt, mint Tóth Aladár, majd Nádasdy Kálmán. A rendszer számúzta Vaszy Viktort Szegedre és Rubányi Vilmost Debrecenbe, ahol a működésük nyomán remek operatagozat született. A kezdetektől jártunk operába. Ma is jól emlékszem, az első, amit láttam a *Hoffmann meséi* volt 1947-ben, még tízéves sem voltam. Ebben Svéd Sándor énekelt Lindort, minden idők legnagyobb baritonistájaként, Gyurkovics Mária a koloratúrsopránt, a címszerepet Fekete Pál játszotta. A második a *Turandot* 1948-ban, attól kezdve vezettem élménynaplót az előadásokról. Elhatároztam, ha elérem az ezrediket, megemmisítem, be is tartottam a fogadalmam.

Voltam kétszer a tavaly megnyílt új Operaházban is. A *Don Carlost* és *Az ezred lányát* láttam. Ez utóbbiban Tonio szerepe a legnehezebb, csak Tell Vilmos Arnold szerepe fogható hozzá. A cavatinájában hat magas C szerepel, amit Pavarotti csodásan tudott kiénekelni. De ha nincs tenor, akkor nem kell bemutatni! A *Don Carlost* anno láttam, amikor még igazi énekesek szerepeltek: Székely Mihály Fülöp király, Fodor József az inkvizítor. A díszlettervező Oláh Gusztáv pedig elment az Escorialba, megnézni az eredeti helyszínt.

Hatalmas lemezgyűjteményem van, amelyet a Magyar Rádióknak ajándékoztam. Van egy zenebarát kör, ahol „kisfiúnak” számítok a nyolcszáz cédémmel. Itt hallottam először az elfeledett tenort, Aureliano Pertilet, akit

Szüleim a bátyámmal, aki 1933-ban született. A kép Bécsben készült

Toscanini fedezett fel. A húszas években fellépett Budapesten is, *Álarcosbált* és *Othellót* énekelt. A csúcson hagyta abba a pályáját. Toscanini hallotta Bécsben énekelni Osváth Júliát, és azonnal ráosztotta az Éj királynő szerepét a Salzburgi Ünnepi Játékokon. Megvan lemezen a teljes előadás. Ki akarta vinni magával Olaszországba, de végül Mussolini miatt maga is Amerikába emigrált. Így Osváth Júlia nem csinált nagy nemzetközi karriert. Ő egyébként operaházi varrónőként kezdte a pályáját, a második világháború előtt. Vidéki lányként munka közben népdalokat énekelt, ezt hallotta meg véletlenül Márk Tivadar jelmeztervező. Megkérdezte, mit énekel még, mire a vidéki lányka azt mondta, áriákat is.

- Melyik a kedvence?
- A Hunyady Lászlóból a La Grange ária.

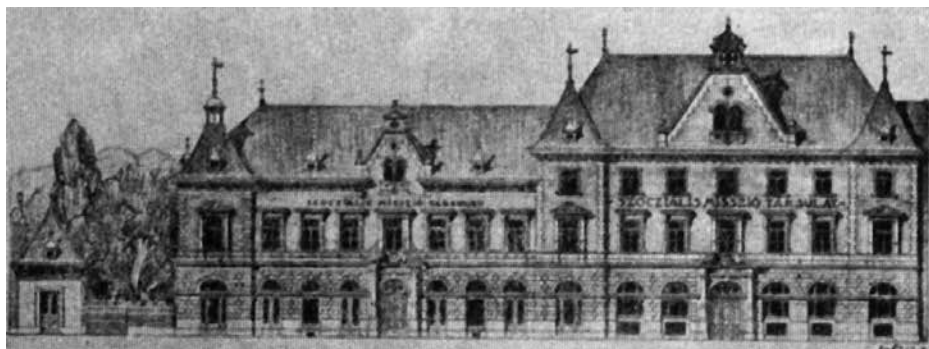
- Holnap reggel várom a művészbejárónál! – mondta a díszlettervező.

Ehhez tudni kell, hogy ez az ária az egyik legnehezebb az operairodalomban. Solti György, aki akkor még csak korrepetitor volt, kísérté másnap a meghallgatáson. Osváth elénekelte az áriát, erre odahívták Sergio Failonit, a főzeneigazgatót. Osváth újra belekezdett. Rohantak vele Márkushoz, az igazgatóhoz, ahol immár harmadszorra is elénekelte ezt a rendkívül nehéz művet. Az igazgató azonnal kitöltötte a szerződését. Osváth Júlia ezt maga mesélte el egy rádióműsorban. Ilyen igazgatók és zenei vezetők voltak akkor.

A szüleimmel színházba is jártunk, bérletünk volt a Blaha Lujza téren álló, régi Nemzeti Színházba. Micsoda társulata volt akkor Básti Lajossal, Szörényi Évával, Lukács Margittal, Timár Józseffel, Major Tamással! Láttam

Keresztapám katonaruhában

A Krisztina körüli egyházi iskola a 19. században

többek között Gábor Miklós Hamletjét, Latinovits Ványa bácsiját, Sulyok Mária öreg hölgyét, vagy a feledhetetlen *Az ügynök halálát*, amelyben Timár József már nagy betegen játszott, tüdőtumorja volt. A Kútvölgyből taxival vitték be játszani, majd vissza a kórházba. Szinte a színpadon halt meg. Meghatározó emlékem egy *Fizikusok* előadás a Vígyszínházban, 1965-ben, Várkonyi Zoltánnal, Tomanek Nándorral, Darvas Ivánnal, Sulyok Máriával.

A komolyzenét sem hanyagoltam el, rendszeresen jártam koncertekre. Ezt a szokásomat ma is megtartottam. Egy iskolatársam, Módos Gellért zongoratanári szakot végzett a Zeneakadémián. Az akadémisták beülhettek a terem erkélyére. Akkoriban koncertezett itt az összes nagy orosz művész, Richtertől Rosztropovicson át Igor Ojsztrahig. Mivel nem lehetett jegyet kapni rájuk, megkértem a barátomat, hogy juttasson be a kakasülőre, ahol a hallgatók vannak.

– Csak mondd utánam, amit én!

Így is lett. A művészbejárónál állt egy ellenőr, akinek Gellért azt mondta:

– Kadosa-osztály.

Mire én is:

– Kadosa-osztály.

A cerberus az első sorra mutatott:

– Ott van a tanár úr!

Alig tudtam beslisszolni mögötte. Attól kezdve rendszeresen jártam a Zeneakadémia koncertjeire. Pár éve megjelentek Richter magyarországi koncertjei tizenkét cédén, azok nagy részét én élőben hallottam.

II. fejezet

Szabadságharcos nemzedék

1956

Nemes Nagy Ágnes, a száz éve született költőnő első verseskötete 1946-ban jelent meg. Ez évben alapította – férjével, Lengyel Balázssal közösen – az *Újhold* című irodalmi folyóiratot, amely csak 1948-ig jelenhetett meg. Betiltása után mintegy jelképe lett a régi Nyugat szellemiségének. Elsősorban francia és német műveket fordított, Corneille, Racine, Molière drámáit, illetve Rilke és Bertolt Brecht műveit. A folyóirat betiltása után büntetésből a Petőfi Sándor Gimnázium tanára lett 1954-1958 között.

A sors kezét látom abban, hogy a Petőfi Gimnázium humán tagozatába kerültem, Tandori Dezső a párhuzamos osztályba járt. Így lehetett Nemes Nagy Ágnes személyében csodálatos osztályfőnököm. Ő volt mindkettőnk magyar tanára is. Hihetetlenül tudott a kamaszokkal bánni, tőle tanultuk meg a női nem tiszteletét. A szigorúsága indokolt volt, hiszen akkor még tiszta fiúosztályba jártunk. A Szilágyi Erzsébet Gimnázium volt a lányiskola, oda udvarolgattunk mi, Petőfisek.

Osztályfőnökünk olyan írókat tanított, akik nem szerepeltek a tankönyvben, Pilinszky Jánost, Nagy Lászlót, Weöres Sándort. A vesszőparipája Babits Mihály volt, nála verselemzést és memoritert egyaránt tanultunk. Ha ma felébresztenek álmomból, akkor is el tudom mondani a teljes *Jónás könyvét*. Beszélt olyan 20. századi kortársakról is, akiket jól ismert személyesen: Szerb Antalról, Radnóti Miklósról. Szerb Antalt bűjtették a Királyhágó utcai lakásukon, és szereztek neki hamis papírokat, amikor behívták munkaszolgálatra. De akárcsak Radnóti, ő sem vállalta a bujkálást – ezt Gyarmathy Fanni is megírja az emlékirataiban –, és ez okozta a tragédiájukat. Szerb arról volt híres, hogy szerkesztőként minden verset visszaküldött, de Nemes Nagy Ágnessel kivételt tett, mert hamar felismerte a tehetségét. Mi persze nem érzékeltük, mekkora költő. Akkoriban meg sem jelenhettek a versei, mert betiltották. Ez a négy év olyan volt, hogy még egyszer szívesen beülnék az iskolapadba!

Tandori, az irodalmi szakkör titkára hívott engem is.

– Gyere, felvesszünk! – kapacitált.

Ezért örökké hálás vagyok Dezsőkének. Magyar tanárnőnk ugyanis a szak-köröseit elvitte az író barátaihoz. Először Tersánszky Józsi Jenőnél jártunk. Felkészített minket, hogy a *Kakuk Marci* regényéből idézzünk. Elmentünk az Avar utcába, ahol az asztalon szerszámok sorakoztak, mert szeretett fűzni-faragni. Micisapkát hordott és fekete művészkabátot – jelenség volt. Megkérdezte tőlünk:

– Mit olvastatok?

Mindenki egyöntetűen a Kakuk Marcit mondta.

– Ezért furulyázok nektek – dicsért meg minket.

Egyszerre két furulyán tudott játszani, egészen átszellemült közben. Aztán Weöres Sándorhoz mentünk a Rózsadombra. Ez a kép maradt meg bennem: kis ember ül a nagy széken, a lábait felhúzza. Károlyi Amy, a felesége vendégtelt meg minket. Sajnos, Ottlik Gézához nem jutottam el, akkoriban dolgozott az *Iskola a határon* című művén. Nemrég a Várkert Bazárban rendezett kiállításon láttam egy fotót, ahol Ágnes Ottlikkal ül egy balatoni csónakban. A magyar tanárnőnk színházba is vitt minket. Emlékszem, az *Othello* egyidőben ment a Nemzetiben Bessenyei-Szörényi-Major szereposztással és az Operában, Svéd Sándorral, Osváth Júliával, Lackó Istvánnal. Mindkettőt megnéztük és utána megbeszéltük. Arra is rávett minket, hogy ha feszít az érzelem, írjuk vagy rajzoljuk ki magunkból. Ezen kamaszként először csak röhöcséltünk, de aztán rájöttünk, hogy igaza van. Pontosan ismert mindenkit a huszonnyolc tagú osztályában, és végzéskor el is mondta, kiből mi lesz.

Engem egyszer megmentett a kicsapástól. Másodikban ugyanis lerajzoltam az orosz tanárnőnköt, ahogy a tükörben nézi magát. Prandlerné a Lenin Intézetben tanult, és meglehetősen kiállhatatlan volt. Mikor felismerte magát a karikatúrán, éktelen patáliát csapott, ki akart rúgani az iskolából. Hívtak az igazgatónő, Patkós Lajosné irodájába, a férje legfelsőbb bírósági bíró –1955-öt írunk. Az asztalon az inkriminált rajz, kétoldalt áll az orosz tanárnő és az osztályfőnököm.

Ketten a bátyámmal

Nemes Nagy Ágnes nagy lélekjelenléttel azt mondja:

– Nem is rossz rajz. Írd alá: szeretettel Prandlernének Sótonyi Péter.

Ezzel kihúzta a kígyó méregfogát. Reszkető kézzel dedikáltam a karikatúrát, de az ősbolsevik asszony nem felejtett, és később bosszút állt.

A Nap Kiadó *Erkölc és rémület, In memoriam Nemes Nagy Ágnes* kötetében többek között Polcz Alaine visszaemlékezése is olvasható. Ők négyen a férjekkel, Mészöly Miklóssal és Lengyel Balázssal szoros kapcsolatban álltak. Az 1956-os forradalom alatt Lengyelék Királyhágó utca 5. alatti lakásában aludtak, amely egyben szerkesztőség is volt. Mészöly Miklós épp a harmadik emeleti ablaknál állt, amikor

november 4-én a Böszörményi út felől belőtt egy szovjet tank, de nem sérült meg. Lengyel Balázst nemsokára letartóztatták a Petőfi Körben való részvételéért, Ágnes pedig átköltözött Mészölyékhez.

Érettségire már nem vihettem az osztályt, mert kirúgták. Előzménye, hogy a forradalom alatt, a Böszörményi úti ávós továbbképző intézetből elpucoltak az elvtársak. Ott alakult meg a Nemzetőrség irodája. Az osztályunk fele belépett nemzetőrnek – tizenhét évesek voltunk –, de mentek fiúk a Toldyból és a Rákócziból is. A fegyvereket az ott levő szekrényükben tárolták, amelynek kulcsa a kiképző tanárnál volt, tehát nem is használták. A nemzetőrök névsora azonban megmaradt, és a forradalom leverése után rossz kezekbe került. A gyerekeket a névsor alapján összeszedték. Az újra szerveződő kommunista hatalom különösen a MUK-tól, a „márciusban újra kezdjük” mozgalomtól félt 1957 tavaszán. Ekkor történt, hogy bejött az osztályunkba Nemes Nagy Ágnes, akinek a férje már letartóztatásban volt, és mondott három nevet. Tudni kell, hogy a tantermünk földszinti ablaka a Váralja utcára nézett, ezért ki lehetett lépni rajta.

– Kulcsár, Kótzian, Gál azonnal menjenek haza!

Mindenki tudta, ez mit jelent, mert ők voltak a nemzetőrök. A fiúk az ablakon át távoztak, és Isten kegyelméből megmenekültek. Az osztályunkból tizenketten disszidáltak. Az osztályfőnökünk a napi felelősnek, Beke Imrének azt mondta:

– Fiam, ha a létszámról jelentesz, három hiányzót mondj!

A többi osztályból elvitték a fiúkat, és megkonstruálták a Petőfi gimnazisták perét 1960-ban. Ez volt a Naszályi-per, ahol a fő vádlottat – harmadik gimnazista volt a forradalomban – halálra ítélték. A fegyőrök azzal szórakoztak, hogy háromszor vitték a bitófa alá, aztán közölték, a kivégzés elmarad. Végül életfogytiglani büntetést kapott, de a börtönének ronccsá tették.

A Petőfi gimnazisták peréről Stefka István könyve is megemlékezik, az *Ötvenhat 50 éve*, amely a Kairosz Kiadónál jelent

Tamásnak 1956 után menekülnie kellett

meg. 1957-ben megalakult a gimnáziumban a Szabadságharcos csoport, ehhez csatlakoztak a Toldy diákjai is, akiknek Antall József volt az osztályfőnökük. Az ő tanítványai énekelték el március 15-én a Himnuszt, ez is a vádpontok között szerepelt. Beépült közéjük egy ügynök, így buktak le. Huszonnégy gimnazistát ítélték börtönbüntetésre, akiknek egész élete ketté tört. Nem tanulhattak tovább, és egészen a rendszerváltásig megfigyelték őket.

Az érettségi bankettünkre, amit egy osztálytársunk Tóth Lőrinc utcai lakásán tartottunk, eljött Nemes Nagy Ágnes is. Azt kérte tőlünk, tartsunk össze egész életünkben, és támogassuk egymást. Ezt olyannyira megfogadtuk, hogy 1957-től minden év első vasárnapján találkoztunk, és létrehoztunk egy alapítványt. Egy Amerikába szakadt honfitársunk például küldött dollárokat.

Szüleim az ötvenes években

Ezzel többnyire Máder Laci társunkat segítettük. Az apja kúriai bíró volt, és a családjával együtt kitelepítették a Heves megyei Atkára. Nagy Imre kormányra kerülése után gimnáziumba mehetett, de egyetemre nem. Az apja meghalt a kitelepítés alatt, a lánytestvére pedig vírusos agyhártyagyulladást kapott, és egy hatvani fertőző kórházban hunyt el. Így csak ketten kerültek haza az anyukájával. A budai otthonukat elvették, a Szív utcában kaptak egy szobakonyhát, végével a gangon. Őt minden módon támogattuk később is, nemrég halt meg. Mi közösséget formáltunk, erre az osztályfőnökünk tanított minket. A banketten mindegyikünk jövőjéről mondott pár találó mondatot. Nekem például azt:

- Foglalkozz a művészettel, de te orvos leszel! Tanuld meg az orvos-beteg kapcsolat, a bizalomépítés fontosságát!

Csak édesanyámat tudom hozzá hasonlítani, olyan csodálatos, okos, nagyformátumú személyiség volt. A betegsége alatt a tanítványai látogatták, 1991-ben halt meg rákban. Később kijártunk a Farkasréti temetőbe, a sírházhoz. Mostanában láttuk, hogy a márványlap megbillent. Mivel állami temetést kapott, kinyomoztuk, melyik hivatal foglalkozik ezzel. Írtam nekik egy levelet azzal az aláírással: Nemes Nagy Ágnes diáktársaság. Végül is azok vagyunk, bár már csak hatan élünk a régi osztályból. A közbenjárásnak fogadtatja lett, megjavították a sírt. A Petőfi Gimnáziumban létrehoztunk egy kiállítási sarkot is, az iskola falán pedig elhelyeztük a költőnő reliefjét, Fekete Géza alkotását.

Másik fontos tanárom, Ambrózy Gusztáv biológus, neki köszönhetem a pályaválasztásom. Korábban egy ismert botanikus intézetében dolgozott, ahogy a matematika tanárom meg Beke Manó tanítványa volt. Akkoriban igazi tanárokat képeztek az ELTE-n. Ambrózy tanár úr tudta, hogy orvosnak vagy biológusnak megyek, ezért rám szállt keményen, mint a fakopáncs, állandóan feleltetett. Vaszkó, a matematika tanár meg ezzel párhuzamosan hanyagolt. Az érettségi matematika dolgozatot úgy írtam meg jelesre, hogy Beke, aki műszakira ment, odacsempészte a puskáját. De Vaszkó tanár úr ismert, ezért az érettségi banketten megkérdezte:

- Édes fiam, hogy írtál te ötös dolgozatot?
- Tanár úr, most már bevallhatom, a Beke puskájával.
- Tudtam, tudtam – mondta ő.

Harmadikban határoztam el, hogy orvos leszek. Részt vettem tanulmányi versenyeken, a Petőfi gimnazisták biológia versenyét meg is nyertem. Apám tréfásan mondta anyámnak:

- Ez a fiú orvosnak való a beszélőkéje miatt.

Kőbánya az egyik gócpontja a november 4-e utáni fegyveres ellenállásnak, ahogy Eörsi László történész könyve, *Kőbánya*, 1956

is megörökíti. Ebben azt írja: „A felkelő parancsnokok – a 23 éves Sótónyi Tamás, Kovács József, Drabant Ervin – a legexponáltabb közlekedési csomópontokon jelölték ki a harci álláspontokat.” Ez elsősorban az Éles kanyar, a Kápolna tér és a Zalka Máté tér, ahol kilőnek két szovjet tankot. A hozzájuk átvált sorkatonák vezetőjét, Silye Sámuel a megtorlásban kivégzik. Ugyancsak a börtönben hal meg másik társuk, Hódos Sándor is. A kőbányai nemzetőrség három parancsnoka disszidált, különben felakasztották volna őket.

1956 sorsfordító napjai a mi családukban is életre szóló nyomokat hagytak. Bátyám, Tamás ugyanis aktívan részt vett a harcokban. Az előzmények a gimnáziumi évekre nyúlnak vissza. Őt harmadikosként kicsapták a várbeli iskolájából, mert társaival együtt disszidálni akartak. Éretlen kölykök voltak, nem fogták fel a következményeket, hiszen akkor, az ötvenes évek elején már ránk zárult a vasfüggöny. A határt aknazár védte, ahol akár le is lőhették volna őket. Az egyik fiú apjának feljelentése alapján azonban lefűltek mindhármukat. Kiskorúként nem került börtönbe, de kicsapták az ország összes középiskolájából. Bátyám kitanulta a vasesztergályos szakmát, majd estin megszerezte az érettségit. Kőbányán dolgozott melósként, amikor kitört a forradalom.

Jól emlékszem október 23-ára, amely a lengyelekért való tüntetéssel indult. Bejött az osztályunkba Nemes Nagy Ágnes azzal:

- Most az egész osztály kivonul a Bem szoborhoz, de utána mindenki hazamegy.

Ugyanezt tette fiatal tanárként Antall József is a diákjaival, ahogy a *Blokád* című filmben láthatjuk. Kivonultunk rendben, meghallgattuk a beszédeket, emlékszem Sinkovits Imre és Bessenyei Ferenc szavalatára. Utána valóban hazamentünk. Én a továbbiakban nem is hagytam el a Mészáros utcai lakásunkat, mert állandóan aludtam. Mint kiderült, édesanyám folyamatosan valériánát csempészett ételembe-italomba. Elég volt neki a nagyobb fiáért

Anyukámmal és az első szíjmi cicánkkal

izgulnia. Tamás akkor már a barátnőjével lakott Kőbányán. Már első este ott volt a Rádiónál zajló harcokban. A Bródy Sándor utca sarokházának padlásáról lőttek vissza az ávósokra, akik először nyitottak tüzet a békés demonstrálókra. Az a hölgy, aki mellette harcolt, maga Wittner Mária volt. Sokáig nem tudta, ki volt a segítője, de mikor megmutattam neki a fényképét, azt mondta:

- Ez a fiú állt mellettem, és töltöttem neki a puskákat.

A magyar forradalom és szabadságharc utolsó jelentős tanúja, Wittner Mária 2022 őszén hunyt el. Harcolt a Rádiónál, a Corvin közben, a Vajdahunyad utcában. Ez utóbbi helyen megsebesült, eltalálta egy aknarepesz. 1957-ben letartóztatják és halálra ítélik, amit másodfokon életfogytiglanra változtatnak. Az ötvenhatosok közül ő szabadul utoljára, 1970-ben. Erről maga vall: „Amikor kiengedtek, úgy éreztem, csak tárgult a börtönöm. Nagyon sokan félték az országban.

Mintha tojásokon lépkedtünk volna, mintha a homlokunkra hatalmas betűkkel lett volna írva, honnan jöttünk.” Megéri a rendszerváltozást, amit ő csak „módszerváltásnak” nevez. Bekapcsolódik a politikai életbe, két ciklusban is a Fidesz országgyűlési képviselője lesz. Egész életében 1956 igazságának továbbvitelét tartotta szem előtt.

Bátyám a tíz nap alatt többször felugrott hozzánk, a Mészáros utcába. Tudtuk, hogy részt vesz a harcokban, a Rádiónál és a Köztársaság téren is. Ő keménykötésű legény volt, katonatiszti felmenőkkel és erős nemzeti öntudattal. Budapest nagy kimenő útjainál a háború óta álltak a légelhárító ágyúk. Az ötvenes években Titótól, a láncos kutyától félt a rendszer. Mivel november 4-e után az oroszok szolnoki útvonala épp Kőbányánál vezetett be a városba, Tamásék kilőtték a bejövő tankokat. A szovjetek azonban bemérték az állásukat, és célzottan kezdtek lőni. A nemzetőrök akkor eltűntek a kőbányai pincerendszerben. Tamás valahogy hazakeveredett november közepén, amikor már javában zajlottak a megtorlások. Édesapám nem tudhatta, hogy akkor látja őt utoljára. Megölelte és azt mondta:

– Az isten szerelmére, tűnj el!

Édesanyám, a hívő asszony pedig nyakába akasztott egy aranyláncot kereszttel, amiről később azonosítani tudtam.

A házunkból nyilván valaki besúgott, mert fél órával később megjelentek a pufajkások. Mint régen a csendőrök, akiknek az volt a technikájuk, hogy a fegyverüket a delikvens álla alá csapták, ők is akkorát ütöttek beteg apámra, hogy eltört a protézise.

– Hol van Tamáska, a szemét, fasiszta fiuk?

Anyámat meg rohadt osztrák kurvának titulálták. Szegény, mikor elmentek az ávósok, megkérdezte apámat, mit jelent ez a szó, mert nem ismerte.

Ezzel még nem volt vége a végzálásnak. Ha apám gyógyszerért ment, megállt mellette egy fekete autó, amibe betuszkolták. Egy hétig nem tudtunk róla

semmit. Arról faggatták, hová bújt a bátyám, azt hitték, még az országban van. Később kiengedték, de odarendelték a Széna térre vagy a Móricz Zsigmond körtérre, ahol egy belügyes faggatta. Mi már tudtuk, hogy Jugoszlávián keresztül szerencsésen lelépett. Akkoriban mindenki a Szabad Európa rádiót hallgatta, hogy megtudjon valamit a szeretteiről, arról a kétszázezer magyar-ról, aki elhagyta az országot. Egyszer megjelent nálunk Tamás keresztanyja azzal a hírrel: „Montenegro megérkezett.” Ez volt a bátyám álneve. Apám szerzett róla információkat az akkori bécsi nagykövettől, nagyapám hajdani katonatársától. Tőle tudtuk meg, hogy bátyám Svájcban jár egyetemre. Aztán megkaptuk onnan az első levelét, amit nyilván a belügy cenzúrázott. Ezért a következő találkozón apám közölte a tiszttel:

- Kaptunk egy levelet a fiamtól, külföldön van.
- Ez a szerencséje – mondta a belügyes –, mert mi már úgyis tudjuk.

Ettől kezdve békén hagyták. De nem múltak el nyomtalanul benne ezek az atrocitások, megviselték törekeny egészségét. Nem gyűlölhetem ellenségeimet, mert keresztény ember vagyok. De felháborító, hogy semmi következménye nem lett annak, amit ezek egész családokkal műveltek! Az elsínkófált rendszerváltozás miatt – amikor elmaradtak a számonkérések –, tovább élhettek büntetlenül. Hadd idézzem Wittner Máriát: *„az ítéletet azonban nem fogják megúszni, az isteni igazságszolgáltatás eljön értük is. Nem számít majd a pénz, nem lesz haver, hiszen utánfutó nem megy senkinek a koporsója után. Kemény büntetés vár rájuk, meztelen lélekkel fognak odaállni és megkapják az ítéletet.”*

Megint megsegített a Jóisten, mert Tamás táborba került Ausztriában. Ott megjelent egy atya azzal, hogy ki járt egyházi iskolába. Tamás jelentkezett. Az atya lekontrollálta, majd megkérdezte:

- Milyen egyetemre akar menni?
- Elkezdtem a villamosmérnöki kart a Budapesti Műszaki Egyetem esti tagozatán.

Így Zürichbe vezényelték, az ottani egyetemre. Megházasodott, előbb magyar, majd német felesége lett, utóbbi, Corinne ma is él. Hat lánya és egy fia született, velük ma is tartjuk a kapcsolatot.

Tamás 1983-ig nem tudott hazajönni, akkor már csak édesanyám élt. Egy nagy német cég, a Hanomag műszaki igazgatója lett, amelyik hozzánk is importált bányagépeket. A főnöke azt mondta a magyar félnek:

- Ha a munkatársam nem mehet Magyarországra, akkor nincs üzlet! De ha bármi történik vele, akkor se.

Így kapott engedélyt a beutazásra Losonczy Pál, a népköztársaság elnökének aláírásával. Ekkor tudott először hazajönni. Később édesanyám járt ki Hannoverbe, hogy lássa a hét unokáját.

Bátyám tragédiája, hogy rajta volt 1988-ban azon a hannoveri-düsseldorfi repülőgépjáraton, amelyet felrobbantottak. Ma sem derültek ki a pontos részletek. Akkor már patológusként dolgoztam, és a Düsseldorf-i Igazságügyi Orvosszakértői Intézetből hívott ki egy kollégám az azonosításra. Arról ismertem fel a bátyámat, hogy rajta volt anyukám aranykeresztje.

III.fejezet

„Doktorrá fogadom”

1963

1957 tavaszán érettségiztem kitűnően, ez akkor tíz pontot jelentett. Ugyanennyit szereztem a SOTE felvételin, így megvolt a maximális pontszámom. A felvételi bizottság tagjai közül emlékszem a gépész Varga professzorra, Babics Antal dékánra és Popik Ervinre a sebészeti klinikáról. Mivel fél évvel voltunk a leverett forradalom után, ki kellett töltenem egy kérdőívet arról, mit csináltam az októberi napokban. Beírtam az igazat, hogy semmit, otthon voltam.

Épp akkoriban jelent meg egy mocskolódó cikk az Élet és Irodalomban „*Sótonyi Tamás és bandája, ahol az úri világ és a prostitúció fonódott össze*” címmel, tele hazug állítással. Az az egy igaz volt, hogy amikor lerohanták a rendőrséget, szabad elvonulást biztosítottak az ott levőknek. A parancsnokot azonban a tömeg meg akarta lincselni, de Tamás megvédte:

- Mi nem csinálunk ilyet, majd a bíróság ítélkezik – mondta, és bezáratta a fogdába.

Gyakorlatilag megmentette az életét. Apám később olyan belügyes elé került, aki ismerte ezt a történetet, de ettől persze még fasisztának titulálta a bátyámat.

A cikk után azt hittem, nekem végem, de csodák csodája, felvettek az egyetem általános orvoskarára, erről értesítést is kaptam. Örömben lementem a Balatonra nyaralni. Ott ért apám távirata:

- Azonnal gyere haza, mert felfüggesztették a hallgatói státuszod!

Az indok: hamis adatszolgáltatás 1956-ról. Mint később kiderült, a hajdani orosz tanárnőm, Prandlerné jelenthetett fel, ezzel benyújtva a számlát a karikatúrámért. Éltem a fellebbezési jogommal, és a Jóisten most sem hagyott el. A fellebbezési bizottság elnöke Somogyi Endre volt, akit akkor még nem ismertem. Így nem is tudhattam, hogy ő lesz a későbbi főnököm az Igazságügyi Orvostani Intézetben. Elmeséltem a bátyám történetét, mire azt mondta:

A szakvizsga bizottság, jobb szélén Ökrös Sándor professzor

– Senki nem felelős a testvére tetteiért.

A saját védekezésemnél jobban számított az, hogy a házukban lakó gimnáziumi tanár, Vágó István és külkeres felesége igazoltak engem. A forradalom alatt ugyanis a Szilágyi Gimnáziumon – ahol nyelvtanárként dolgozott – ott lengett a lyukas zászló. Ezért egy orosz tank szétlőtte az épület sarokfalát. Mivel a lakásunk éppen szemben volt, és az összes ablak kitört, a lakásunk jéghideg lett. Nálunk lakott apai nagymamám is. Ekkor az alattunk lakó tanár lehívott minket az udvari szobájukba, ahonnan én ki sem tettem a lábam.

Mikor jöttem haza bánatosan a fellebbezési bizottság üléséről, találkoztam vele, és elmondtam, mi történt. Azonnal így reagált:

– Bemegyünk a feleségemmel és igazolunk téged.

Így is lett. A Medimpexes feleség sokat nyomott a latban, mert ezek a cégek akkoriban a hírszerző szolgálatok fedőszerveiként is működtek.

Vágó tanár úr zenerajongóként összehozott az iskolában egy operatársulatot. Odajárt Csengery Adrienne, Tiboldi Mária, később mindketten szép karriert futottak be. A Szilágyi Erzsébet Gimnázium nagy zenei tradícióval rendelkezett, mert Kodály kedvenc tanítványa, Stojanovics Adrienne tanította az éneket a régi épületben, fent a Várban. Kodály a *Pünkösdlőt* nekik írta. A zeneszerző születésnapját úgy ünnepelték meg, hogy újra előadták. Akkor énekelt ott első szerelmem, az ő révén bejutottam az ünnepségre. A végén a mester felállt, és mindegyik kórustagnak megsimogatta a fejét. Vágó István Mozart-operákat is rendezett a Szilágyiban, előadták például a *Bastien és Bastienne*-t. Nálunk, a Petőfi Gimnáziumban iskolai zenekar működött. Alattam kettővel járt Gregor József, akinek már akkor remek hangja volt. Így a petőfisek és a szilágyisok közös zenei rendezvényeket szerveztek.

Itt ismertem meg első szerelmemet, Horváth Böbét. Mindketten gimnazisták voltunk - akkoriban másképp mentek a dolgok -, így a szerelmünk plátói maradt. Okos lányként remekül tanult, felvették érettségi után a jogi egyetemre. Lehet, hogy elvettem volna feleségül, ha nem fordul tragédiába az élete. Egyszer felhívott elsőéves joghallgatóként, hogy találkozzunk a Böszörményi úti Tiktakban, ez volt a törzshelyünk. Azzal fogadott:

– Sajnos, meg kell szakítani a kapcsolatunkat, mert inoperábilis agydaganatom van.

Még el tudta végezni az egyetemet, de utána meghalt. Ez nagy trauma volt az életemben.

A hajdani Tiktakban, akárcsak a Kedvesben nem kisebb személyiség zongorázott, mint Cziffra György. Mikor kijött a börtönből, csak bárókban játszhatott. Korának egyik legnagyobb virtuóza volt, Lisztben és Chopinben verhetetlen. Richtert egyik magyarországi koncertje után elvitték őt meghallgatni, és hazatérve lelkesen beszámolt Furcevának, a szovjet kulturális potentátnak. A miniszterasszony pedig utasította a budapesti elvtársakat, csináljanak Cziffrának egy zeneakadémiai koncertet. De ebbe beleszóltak az 1956-os

események, amikor a zongoraművész feleségével együtt Franciaországba emigrált. Ma Balázs János zongoraművész példásan ápolja az emlékét, nagy szolgálatot téve ezzel.

1957. szeptember 5-én iratkozik be az orvosi egyetemre, miután megkapja a döntést, hogy visszaveszik. Így indul az orvosi pályája, és később sem lesz könnyebb. A rossz káderlapja mindenhová elkíséri, ezért szerencsére szóba sem kerül, hogy belépjen az egyetem KISZ vagy pártszervezetébe.

A SOTE akkoriban nagyon erős tanári karral rendelkezett: Tarján Imre biofizikus, Bálint Péter, az élettan professzora, Kiss Ferenc anatómia professzor. A klinikusoknál Magyar Imre a Korányi-iskolához tartozott, Zárdai Imre politikai okok miatt nem kapott tanszéket. Mind-mind nagy személyiségek voltak. Haynal Imre, a nagy belgyógyászati iskola alapítója minket nem tanított. Addigra félreállították, 1957-ben megszüntették a klinikáját. Róla legendák keringtek a hallgatók között. Kolozsvárról került ide, és amikor a háború alatt a vasgárdisták át akarták vizsgálni a klinikáját, karakán emberként azt mondta:

– Ide Önök csak úgy léphetnek be, ha engem lelőnek!

Ugyanezt megcsinálta Budapesten is, 1956-ban. Sok menekült feküdt ugyan- is a klinikáján, akiket felvett, mint betegeket. Mikor jöttek Kádár pufajkásai, azt mondta:

– A politikát ide nem visszük be!

Persze, hogy szálka lett a kommunista rendszer szemében.

A belgyógyászatot Magyar Imre tanította. Ma is emlékszem híres mondására a bizalomépítés művészetéről az orvos-beteg kapcsolatban. De nemcsak ő, az egész nemzedéke ilyen volt. Morális háttérrel rendelkeztek és tisztelték a beteget, akinek a gyógyulásáért mindent megtettek. Nem létezett a ma divatos betegjog, de nem is volt rá szükség. A beteg emberrel való foglalkozás akkor része volt az orvoslásnak. Most viszont a dehumanizált medicina

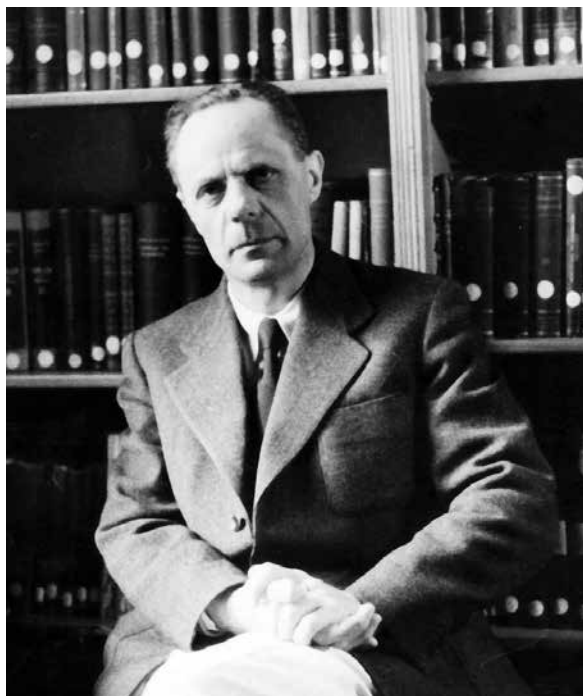

A doktorrá avatásom 1963-ban, Zoltán Imre rektorral fogok kezét

irányába haladunk. Hiába fejlődik a technika, a személyes vizsgálat legalább olyan fontos lenne, de már nincs, aki tanítsa. A belgyógyászatban nekünk napi gyakorlat volt a kopogtatás, pulzuszámolás, szívzörejek meghallgatása, vagyis az alapok. Mi még úgy tanultuk Issekutz professzortól, hogy receptet csak a beteg vizsgálata után lehet felírni. Sok volt a magisztrális recept, amelyeket a patikusok készítettek el. Ezért a gyógyszerteran volt az egyik legnehezebb tárgy. Ma meg a háziorvosok felküldhetik a receptet a felhőbe anélkül, hogy látnák a beteget.

A legnehezebb tárgy az anatómia volt. Kiss Ferenc professzor szálfá magas, elegáns emberként minden előadására sötét ruhában, fehér ingben, nyakendőben jött, és ezt megkívánta a hallgatóktól is. Az idegrendszer volt a specialitása, az ő intézetéből ment Szentágothai János Bécsbe. Kemény vizsgáztatóként nyolcból nyolcat eltanácsolt azzal:

– Jöjjenek vissza ősszel, lombhulláskor!

Nagy példaképem, Rombányi György professzor

Én nem jártam így, mert nagyon hajtottam, hiszen borotvaélen táncolt az egyetemi létem. Sok ázsiai és szocialista országbeli diák tanult nálunk. A csoportunkba került Omolo, egy nigériai fiú, hazájában békeharcos, ezért minden vizsgán átengedték. Kicsit beszélt magyarul. A szigorlaton kihúztuk a tételeket, a felelési sorrend: Omolo, Rózsa, Simon, Sótónyi. A nigériai diák azzal kezdte:

- Professzor úr, nem tudni jól magyar. Beszélni angol.

Nem tudta, hogy Kiss Ferenc hosszabb időt töltött Angliában. Ezért értette azokat a halandzsákat, amiket Omolo előadott. A vizsga végén lassan felemelkedett, és azt mondta ékes angolsággal:

- Egy ilyen barmot, mint maga, nem engedek az orvosi pályára!

- Amíg én vagyok ennek az intézetnek az igazgatója, maga nem fog átmenni.

Állta a szavát, mert megbuktatta a dékáni és rektori vizsgán és végül a miniszteri bizottság előtt, hiába ült ott Schultheisz Emil miniszter is.

Ezek tisztességes emberek voltak egy olyan rendszerben, amely a meghunyászkodást tartotta szem előtt az érvényesülés érdekében. Akkor volt divatban Olga Lapesinszkaja Sztálin-díjas tudós, aki az élet keletkezésének mechanizmusáról írt könyvet. Kiszely professzor, a biológia tanárunk, akinek ismertük a beállítottságát, ezzel a mondattal lepett meg minket:

- A világ egyik legnagyobb tudósa Olga Lapesinszkaja. Egy olyan kísérlettel támasztja alá az állítását, amit soha senki nem tud bizonyítani.

Nyíró professzor tanította a pszichiátriát, ma egy kórház van róla elnevezve. Az erdélyi Nyíró családból származik, az író rokona. Mestere volt a pszichiátriai betegekkel való bánásmódnak. Létrehozott egy pszichiáter iskolát, ahol remek eredményei születtek. Az előadásaira mindig behozott egy beteget, akkor az volt a gyakorlat, hogy a klinikán fekvő pácienseket mutatták be az orvostanhallgatóknak.

A belgyógyászatot a Rusznyák klinikán tanultuk, Magyar Imre akkor még docens volt. Gyermekegyógyászatban, a Petényi klinikán a névadó professzort hallgattuk, az ő halála után a nagy tudású Kerpel Fronius Ödön jött Pécsről. Nála voltam szigorló, és mint ilyennek, a csecsemő ambulancián kellett töltenem bizonyos időt. Bejött Kerpel professzor, és megkérdezte tőlünk:

- Mi az első, amit csinálnak, ha egy anyuka behozza a gyereket?

Mondtunk mindenfélét, de ki gondolta volna, mi a lényeg.

- Megkérdezik az anyukát, miért hozta be a babát. Mert ha jól

kérdezzük, megmondja a diagnózist.

Ezek fontos példák számomra.

Sótonyi Péter professzor gyógyító orvos szeretett volna lenni, sebész, mert jó manualitással rendelkezik. Remek kontaktusteremtő képességével – ahogy édesapja nevezte, „beszélőkéjével” – arra termett, hogy bizalmat keltsen a betegekben. A megbélyegzettség, a polgári családi múlt és testvére szabadságharcos tevékenysége azonban behatárolta a pályaválasztását. De ahogy ő mondja, a Jóisten megsegítette, mint minden nehéz helyzetben. Patológus és igazságügyi orvosszakértő lett, szakmájában a legkiválóbb.

Harmadik évben jött be a patológia, ez az első tárgy, ahol az orvostanhallgató találkozik a halállal. Haranghy László professzor, a Kórbonctani Intézet igazgatója és Jellinek Harry docens tartotta az előadásokat. Mikor harmadik helyezett lettem az egyetemi patológiai versenyen, ez utóbbi meghívott tudományos diákkörösnek a munkacsoportjába. Medikus korunkban nem boncolhattunk, az elsőt önállóan csak 1969-ben végezhettem, a szakvizsga előtt. Addig Harsányi tanár úr mellett segédkezhettem, aki fasori diák volt és remek szakember, sokat tanultam tőle.

Életem első boncolását azonban már középiskolás koromban láttam. Mikor elvették a lakásunk kétharmadát, anyukám albérlőnek fogadott egy volt apácát, akinek egyik társa, Scholtz Magda az I. számú Patológiai Intézetben szövettani asszisztensként dolgozott. Ő intézte el, hogy részt vehessek egy boncoláson, amit nem kisebb személyiség vezetett, mint Baló József professzor. Kerényi Norbert tanársegédhez mentem, aki kedvesen fogadott. A sors keze, hogy később patológusként találkoztam vele Kanadában, mert mint annyi más jó szakember, ő is disszidált. Ezen a boncoláson a professzor mellett segédkezett, és elmagyarázta nekem a dolgokat. Az ott látottak is megerősítették bennem, hogy patológus orvos leszek.

Baló József iskolateremtő egyéniség volt, hallgatói csak

Rombányi tanár úr az előadóteremben

Tanár Úrnak hívták. A 20. századi orvostársadalom meghatározó személyisége, alig volt olyan orvos, aki közvetlenül vagy közvetve, a tankönyvei által ne lett volna a tanítványa. Biokémiai kutatásai az érbetegségekre specializálódtak, így fedezte fel feleségével, Banga Ilonával közösen a pancreas elastase enzimet. Ezért a felfedezéséért 1955-ben megosztott Kossuth-díjat kaptak. Másik kutatási területe a daganatpatológia volt. Magyarországon elsőként mutatta ki a vírusok szerepét a daganatok keletkezésében. Az I. számú Kórbonctani és Kísérleti Rákkutató Intézet igazgatója volt élete végéig.

Baló József óriási név a szakmában. Ő fedezte fel az elasztáz enzimet, amely a hasnyálmirigy gyulladásnál tönkreteszi az elasztikus és kollagén rostokat. Kimondottan nemzeti érzelmű ember, presbiter a Böszörményi úti reformá-

tus templomban. Olyan nagy név volt, hogy nem lehetett belekötni. Annyit mégis megtett a pártállam, hogy a felfedezésért csak a feleségnek, Banga Ilonának akartak Kossuth-díjat adni. A karakán nő azonban közölte:

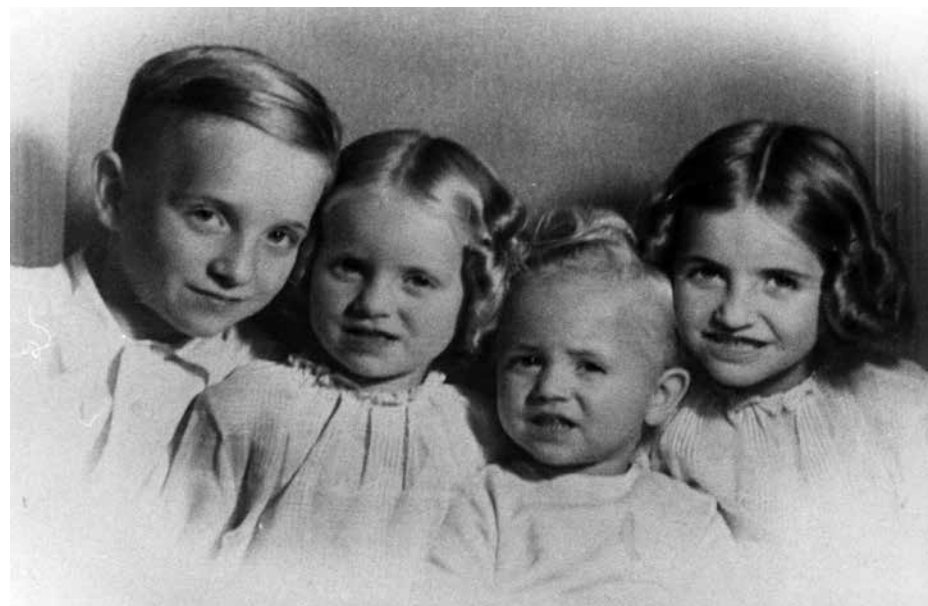
- Nem veszem át, csak ha a férjemmel együtt kapom meg! Ez kettőnk munkája.

Végül mind a ketten megkapták. Baló professzor hallatlanul szorgalmas volt, ő jött be először az intézetbe, és ő távozott utoljára. Ha dolgozott valamin, nem ismert szombat-vasárnapot. Ugyanakkor nem volt szakbarbár, hat nyelven beszélt, muzsikált és festett is. A patológiai iskola akkoriban óriási volt Magyarországon.

Láttam később a bolognai egyetem 1300-as évekből való bonctermét, ami a legrégebb Európában. Mikor Galvani és Volt felfedezték az áram hatását a szervezetre, azt tapasztalták az állatkísérleteknél, hogy ha az elpusztult tetemet árammal ingerlik, megmozdul. Kipróbálták ezt halott emberen is, és a halott felemelte a kezét vagy a lábát. Ebből az 1700-as években színházi előadást csináltak, járták a világot, és a régi bonctermekben léptek fel. Mária Terézia vetett véget azzal, hogy ez halottgyalázás. Akkor születtek meg a holtakkal kapcsolatos jogszabályok egy angol jogász segítségével.

Csoporttársam volt az egyetemen Marton Zoltán, a kiváló sebész. Akkoriban ismerte meg Évát, még zeneművészeti főiskolásként, akiből világhírű énekesnő lett. Később Zoli révén én is megismertem. A kiugrását annak köszönheti, hogy beugrott *Az aranykakas* operába 1968-ban, amikor Christopher von Dohnányi Pesten járt. Így indult a nemzetközi karrierje, korának egyik legnagyobb drámai szopránja lett. Sok felvételem van tőle, a férje lett később a menedzsere.

Nincsenek véletlenek: Jellinek Harry diákköröseként kerül Pécsre, hogy megismerje a polarizációs mikroszkópiát, ami a patológia fontos területe. Ez lesz Sótonyi Péter egyik legfőbb kutatási területe. De Romhányi György pécsi professzornak köszönhetően

Árva Eszterék négyen voltak testvérek. Balra Péter, jobboldalt Eszter

ismeri meg feleségét, Árva Esztert is. Romhányi akadémikus az amiloid szubmikroszkópos struktúrájának első leírója. A világ polarizációval foglalkozó szakemberei a pécsi Dischka Győző utcai intézetbe zárandokolnak, amelyet a polarizációs optika modern Mekkájának tekintenek.

Ketten mentünk le Pécsre Rózsa Gyurival, 1961-ben. Romhányi György azzal fogadott minket:

- Itt vannak a pesti medikusok.

A fővárosban elképzelhetetlen volt akkoriban bejutni egy professzorhoz. Ő azonban szigorú, de lezser ember volt, humorral megáldva.

- Hány féle medikus van? – kérdezte bemutatkozásakor.
- Jó, rossz – tippeltünk.

Eszter a Babcsiszeráji szökőkútban Fülöp Viktorral

– Kétféle van – mondta ő. – Pécsi és nem pécsi.

Igazi lokálpatrióta volt. Pedig korábban, a háború előtt Balogh Ernőnél dolgozott Pesten, aki a német patológiai iskola legkiválóbb magyar képviselője. 1944-ben itt maradt az intézetben, és befalazta az értékeket. A háború után nem igazolták, így parkőr lett a Kosztolányi Dezső téren – tipikus ötvenes évekbeli „karrier”. Őt olyan tanársegédje volt, akik bárhol a világon megállnák a helyüket. Egyikük Romhányi György, aki sváb családból származott, Büntetésből rakták Pécsre. Entz Jenő fizikaprofesszor, Rákosi hajdani osztálytársa el tudta intézni, hogy a politikailag persona non grata személyek nála gyülekezzenek. Létrehozta a legjobbak társaságát, így került oda Szentágothai, Lissák, Donhoffer, Kudász, Környei, Melczer. Azt mondták akkor a pécsi egyetemre, hogy kis Heidelberg.

Romhányi az egész évfolyamot névről ismerte, nála mindig tele volt az előadó terem. Katalógust nem olvasott, de ha valaki hiányzott, megjegyezte:

– Kolléga úr, két hétig hiányzott a retinámról.

Fantasztikusan közvetlen volt, nemcsak a szakmával foglalkozott. Hegedült, és a régi görögöket idézte, mivel a felesége görög művészettörténész volt. Patológiában a humánusot hangsúlyozni nehéz dolog, de ő a halál tiszteletére tanított. Nekem nagy példaképem.

Egyszer megkérdezte tőlem:

- Láttá már a Pécsi Balettet?
- Professzor úr, nem láttam.
- Nézze meg, és mondja meg, hogy tetszett!

Csajkovszkij Kék madárjában

A Pécsi Balett Pókbáló előadása, amelyben megismertem (Gulyás Edével)

Eck Imre társulata akkor szárnyalt az *Iszonyat balladájával*, a *Pókbállóval*, ez utóbbira szereztem jegyet. Nagyon tetszett, de úgy éreztem, a koreográfiával nem harmonizálnak a díszletek. Egyszer csak megláttam a főszerepben egy ismerős táncost, Árva Esztert.

Másnap bejött Romhányi, és hozzám fordult.

- Mit szól a baletthez?
- Professzor úr, nagyon tetszett a balett, kivéve a díszleteket.
- Ez az! – mondta.

Fellapozta azt a fotós mappát, amelyet polarizációs technikával készített. A polarizáció felbontja a sarkított fényt. A mikroszkóp változásából lehet

következtetni a vizsgált részek tulajdonságaira. Megmutatta, melyik lett volna a jó díszlet. Igaza volt, mert a sötét érzelmi drámához inkább a színes háttér illett volna.

Életem társával a megismerkedést nemcsak Pécsnek, hanem a bridzsnek is köszönhetem. Édesapám hatására gyerekkorom óta bridzselek. Volt egy csapatunk, amelynek tagjai között szerepelt Árva Péter, aki alattam járt a gimnáziumban. Ha az ő lakásukon gyakoroltunk, mindig láttam elszuhanni a hűgát, Esztert. Tudtam, hogy táncosnő a Pécsi Balettben, de semmi több. A bridzs révén nagyszerű barátokat szereztem. A versenyek azonban abbamaradtak, bár nem szerepeltünk rosszul, a Valkó-Pongrácz kettős szép eredményeket ért el.

Eszterre a balettelőadás után kezdtem komolyan felfigyelni. Péteréknél, a házibulikon is találkoztunk. Ezek szigorúan a szülők jelenlétében zajlottak, szeszes italok nélkül. Ott kezdtünk el beszélgetni, megegyeztünk a zene és a művészet iránti rajongásunkban. Később, amikor már komolyra fordult az udvarlás, kapacitáltam, hagyja ott a Pécsi Balettet. Örökösen ingáztunk Pécs és Budapest között, és két lakást kellett fenntartani. A budapesti Operaházba került, ami egy darázsfészek volt. Elvégezte a balettmesteri iskolát és nemzedékeket tanított. A lánykérés úgy zajlott, hogy megbeszéltük, összeházasodunk. Apáink már nem éltek, ezért mindketten anyukánknak szóltunk. Először csak polgári esküvőt tartottunk 1965-ben. Az egyházra sokkal később került sor, amikor Péter fiam a Máltai Lovagrend tagja lett. Ekkor az ő ferences osztályfőnöke, Tömördi Viktor atya összedott minket a Tövis utcai kápolnában. Az egyik tanú épp a fiam, a másik a menyem lett.

Egyetemistaként munkát vállaltam - a kőbányai Hengerműben sepregettem -, hogy vehessek egy öltönyt, mert szegények voltunk. Apám fordított, anyám babákat varrt. Korábban is dolgoztam már gimnazistaként nyaranta vasúti rakodó munkásként. Az egyetemen kötelező volt a két hét építőtábor Százhalombattán, ahol építettük a szocializmust.

Hatodikban kezdődtek a nagy szigorlati tárgyak, mint belgyógyászat, neurológia, pszichiátria, szülészet-nőgyógyászat, sebészet. Maguk a szigorlatok is a hatodik évben zajlottak. A belgyógyász gyakorlatot a Belgyógyászati Klinikán, a sebészetet a János kórházban, a szülészet-nőgyógyászatot a Gödöllői Szülőotthonban végeztem. Ide olyan orvosok kerültek, akik nem voltak a rendszer kegyeltjei, mint például Klacsmann doktor. A pszichiátriai és neurológiai gyakorlatra a Balassa utcában került sor, a gyermekgyógyászatra a II. számú Gyermekklinikán, ezzel megszereztem a klinikai tárgyakból az államvizsga minősítést.

Az első halottal harmadévesként találkoztam a János kórház nyári gyakorlatán. Az I. számú Belgyógyászatra behoztak az utcáról egy fiatalembert, mellkasi fájdalommal, infarktus gyanúval. Hívták az ügyeletes Loczka tanár urat, aki megkezdte a kezelést, de a betegnél beállt a klinikai halál. Onnan még megpróbálták visszahozni, sikertelenül. Ekkor döbbsentem rá, hogy a pályám során sokszor kell találkoznom a halál tényével. Ugyanilyen meghatározó élmény volt ötödévesként a szülés, a teremtés misztériuma. Emlékszem, amikor eljöttünk a szülőszobáról, mindannyian megsimogattuk az újdonsült édesanya kezét.

Amikor megszereztük alaptárgyakból a sikeres szigorlatot, jött az államvizsga. Az igazságügy, közegészségtan, marxizmus ugyanolyannak számított, mint a szaktárgyak. Utána kaptuk meg a diplomát, 1963 szeptemberében, az Erkel Színházban. A rektor Zoltán Imre volt. Ezen az ünnepségen édesapám részt vett, de már nagy beteg. Két hét múlva, 1963 októberében halt meg úgy, hogy nem látta viszont az idősebb fiát.

Végzés után három állásajánlatot kaptam, mindegyik vidékre szólt. Lentibe körzeti orvosnak, Esztergomba egy közegészségügyi állásba és Veszprémbe patológusnak. Hiába végeztem summa cum laude, voltam diákkörös, nyertem tanulmányi versenyeket, a rossz káderlapom mindenhová elkísért. Hiszen még csak pár év telt el a forradalom óta. 1963-ban ugyan Kádár amnesztiát adott, hogy port hintsen a nyugat szemébe, de olyan emberek, mint Wittner

Eszter fiatal lányként

Mária nem szabadultak. Jellinek Harrytől kértem tanácsot állásügyben, ő Veszprémet javasolta, mert az ottani professzor, Timár Károly Romhányi tanítványa és kiváló patológus volt. Elutazásom előtt bementem a docenshez köszönni. Azzal a hírrel fogadott:

– Somogyi Endre docens szólt, kellene neki egy fiatal az Igazságügyi Orvostani Intézetbe, aki patológiai szakvizsgát akar tenni.

Azonnal felmentünk hozzá, és ekkor azzal az emberrel találkoztam, aki a fellebbezési bizottság ülését vezette. Végül is neki köszönhettem, hogy felvettek. Egy szóval sem említette, hogy megismert, de hihetetlen memóriája lévén ezt biztosra veszem. Korábban a premontreiekhez járt gimnáziumba,

Az egyházi esküvőt később tartottuk

jól beszélt németül és olaszul. A háború alatt elvitték munkaszolgálatosnak, Radnótival együtt gyalogolt Abdára, de lelépett a halálmenetből, így megmenekült a tömegsírtól. Belépett a pártba, hogy menjen előre a ranglétrán. Olyan párttag lett azonban, hogy az intézetben, a professzorsága alatt nem működött pártszervezet. Az ominózus találkozásunkkor azt mondta:

- Ma csütörtök van, hétfőn jelentkezzen munkára! Fel van véve az Igazságügyi Orvostani Intézetbe.

Be kellett mennem a tanulmányi osztályra, hogy a papírjaimat Somogyi docensnek küldjék el. Egy hithű párttag volt a személyzetis, aki rögtön rám támadt:

- Maga mit keres itt? Menjen Veszprémbe, odaküldtük a papírjait!
- Nem oda megyek, hanem az Igazságügyi Intézetbe.
- Ott nincs is állás – üvöltötte a nő lila fejjel.
- Tessék felhívni Somogyi docens urat!

A fülem hallatára zajlott a telefonbeszélgetés:

- Igenis, Somogyi elvtárs. Sótonyi elvtárs ott fog kezdeni hétfőn.

Nekem meg *Bánk bán* áriája jutott eszembe: „El innen, mert a tető mindjárt rám szakad”, hogy engem elvtársozzanak.

Így lettem igazságügyi patológus és szakértő, noha eredetileg sebész szerettem volna lenni. De kilátástalan volt az akkori helyzet. Az egyetemre csak káderek kerültek be az évfolyamomból. Ezek között persze voltak jók is, de voltak olyanok, akikkel a fületem sem operáltattam volna meg. Akkor jött a deus ex machina Somogyi Endre személyében, aki később főnököm lett. Rájöttem, hogy itt az intézetben nyugtom lesz, dolgozhatok és mehetek előre a ranglétrán. Adjunktusként később lett egy másodállásom a Kardiológiai Intézetben és a Mentőkórház patológiáján. Árvai professzor, hajdani sárospataki diák hívott szívsebésznek, mert látta, hogy jó a manualitásom. Addigra azonban saját laboratóriumom és kialakult szakmai életem volt az igazságügyben, így megköszönve nemet mondtam. Most Péter fiam teljesíti be ezt az utat, aki érsebész a Városmajori Klinikán.

IV. fejezet

A holtak tisztelete

1968-2008

A magyar igazságügyi orvostan fellegrája, az Üllői út 93. szám alatti klinkertéglás intézet Trefort Ágost kultuszministersége alatt épült az 1880-as években. Első igazgatójának Ajtay K. Sándort hívták meg Kolozsvárról, aki korábban Arányi Lajos professzornál tanult. Az épület tölgyfa kapujának anyagát is Erdélyből hozták, akárcsak a lépcső melletti két szfinxet, amelynek vörös agyagát Kolozsvár mellett bányászták. A Törvényszéki Orvostani Intézet – kezdetben így hívták – kapujához tartozott egy hatalmas, kovácsoltvas kulcs díszes tokban, amelyet a megnyitáskor Trefort Ágost adott át Ajtay professzornak. Ez a kulcs másfél évszázadon át megmaradt, és szimbolikus gesztusként az igazgatók egymástól örökölték. Sótynyi Péter elődjétől, Somogyi Endrétől vehette át 1993-ban.

A két szfinxről csak annyit, hogy az első igazgató ragaszkodott hozzájuk. Sajnos, később ostobán lefestették szürke festéssel, így elvesztette az eredeti téglavörös színét. A díszes kulcs pedig, amit továbbadtam az utódoknak, szőrén-szálán eltűnt. A korabeli épületben hátul professzori lakás épült, amely az én időmben még megvolt. Ott lakott nagy mentorom, Ökrös Sándor.

Az igazságügyi orvoslás régebbre nyúlik vissza, 1781-ben hozta létre Nagyszombatban Plenck Jakab a Törvényszéki Orvostant. Mikor Pestre költözött az egyetem, kialakult a mai intézet elődje. A 20. század elején Kenyeres Balázs volt a legnagyobb patológus, Arányi Lajos tanítványa. A tankönyveit lefordították németre, ő az európai igazságügyi orvostan magyarországi meghonosítója. Bevezette a fotózást a patológiába, létrehozta a toxikológiai labort, egy korszerű intézmény született a keze alatt. Az egyetem rektoraként is működött, akkoriban ez a hivatal egy évre szólt. A hagyomány szerint, ha a rektornak lánya van, kistaffírozzák a férjhez menéskor. Mivel Kenyeresnek lánya volt, előbbre hozták a jubileumi ünnepséget, hogy megkaphassa a járandóságát. A villáját a Duna-parton az egyetemi ifjúságnak ajándékozta. A kommunisták el akarták venni, de nem lehetett, mert a tulajdonjog az egyetemé, ma is üdülő. Kenyeres professzor is az intézeti lakásban lakott. Akkora úr volt, hogy minden délben fiáker várta az Üllői úton, és kivitte a

Ökrös professzornál ebéden

városligeti Gundelbe ebédelni. Utána lepihent, majd estig bent dolgozott. A lakás már nincs meg, laboratórium épült a helyén.

Mikor diploma után odakerültem, hivatalosan a II. számú Patológiai Intézet munkatársa lettem, de kezdetektől az igazságügyi orvostanban dolgoztam. Harsányi docens mellé osztottak be, nála hospitáltam a boncolásokon. Önállóan nem csinálhattam, csak a patológiai szakvizsgám után. De már volt némi gyakorlatom, mert harmadéves egyetemistaként elmentem boncmester segédnek Barla Szabó László főorvos mellé, aki Baló tanítvány volt. Akkor még a boncolások másképp zajlottak. Az az orvos, akinek meghalt a betege, jelen volt. A régiek ugyanis azt tartották, hogy a boncolás a legjobb tanítómester. Később Ökrös professzor tanított hasonló:

- A boncterem templom. A holtak tiszteletet érdemelnek, sokat tanulhatunk tőlük.

A boncolás a tudás kimeríthetetlen kincsesbányája. Itt szembesül a tudomány azzal, hogy a szervezeti elváltozások milyen morfológiai-makroszkopikus alapokra vezethetők vissza. Az élő szervezetek csodája az egyszerűség. A test bonyolult feladatokat lát el. A szívbillentyű például egy vékony hártya, amely 120-140 hgmm nyomáson irányítja a véráramlást. A gégefedő, ami azért működik, hogy ne menjen étel a légcsőbe, megközelítően milliárdszor mozdul meg. Kiszámították, nincs az az anyag, ami ennyiszor tud nyitni-zárni.

A boncasztalon tisztaság volt. A teremben egy pissenés sem hallatszott, mintha tényleg templomban lennénk. Ma viszont olyan zsongás van, mint egy uszodában. Nincs is jelen a kezelő orvos, csak a kórboncnok, a boncmester, az eseti nyomozó és a gépíró. A jegyzőkönyvet az elrendelő hatóság kapja meg. Én még igazi boncmesterekkel dolgozhattam együtt. Akkoriban eltávolították azt, aki cigarettázott vagy hangoskodott ilyen helyen. A működésük boncmesteri vizsgához volt kötve, de tudták is, hogyan kell bánni azzal, aki elvesztette a hozzátartozóját. Kezdeként sokat tanultam tőlük. Volt közöttük egy, Major Ferenc, aki még Orsós Ferenc boncmestere volt a háború előtt, három nyelven beszélt. Ma is képeznek boncmestert, de mivel hiányszakma, bárkit felvesznek. Úgy hívom őket: húsvizsgálók.

Megszerettem a kórbonctant, és elhatároztam, megszerzem a patológiai szakvizsgát. Ez végzés után még öt évbe telt, 1968-ban tettem le. Az igazságügyi orvosi szakvizsgát rá egy évre, mert Ökrös professzor beszámított három évet. Kivezenyeltek a Budapesti Rendőrfőkapitányság Életvédelmi Osztályára, ahol helyszíni szemléken vettem részt, az ugyanis a szakvizsga gyakorlati része.

Ökrös Sándor ahhoz a generációhoz tartozott, amelyik előbb kórboncnok, majd utána igazságügyi orvosszakértő lett. Azt képviselte, hogy fontos a patológusi szemlélet az igazságügyi orvostanban. Ez utóbbi ugyanis a rendkívüli halál okára koncentrál, a patológia pedig a betegség természetére. Ő volt a mentorom, aki Orsós tanítványaként briliánsan tudta a szakmát. Úgy boncolt, mintha operálna.

- Vegyétek tudomásul, a patológus operál, a klinikus megboncol – mondta mosolyogva.

Mikor idekerültem az Intézetbe, meghívott párunkat ebédre a professzori lakásába. Emlékszem, Újházy tyúkleves volt és csirke krumplipürével, végül rétes. Remek házvezetőnővel rendelkezett, élete végén el is vette feleségül. Ebéd után egy kis stampedli szilvapálinkával koccintottunk. Ez saját termése volt a Debrecen környéki gyümölcsöséből. Ebéd közben megkérdezte, járunk-e templomba. Ketten feleltük, hogy igen. A harmadikat később eltanácsolta. Ha nem szeretett valakit, azt mondta:

- Édes fiam, menjen nőgyógyásznak!

Nem igazán kedvelte a nőgyógyászokat a tiltott terhesség megszakítások miatt. Mikor már sokadszorra tanácsolta ezt valakinek, az megkérdezte az egyik docenst, miért mondja neki.

- Jobb, ha nem megy szakvizsgára, mert a professzor ki fogja rúgni!

Így is történt. A poén az, hogy az illető valóban nőgyógyász lett.

Az első szobám az intézetben Rózsa Gyurival közös volt. Jellinek Harrynál tudományos munkát végeztem, cikkeket írtam. A hisztokémia érdekelt, amit Tanka Dezsőnél sajátítottam el. Ez a kémiai reakciónak a mikroszkóp számára történő feltárása. Aztán áttértem az elektronmikroszkópos módszerre. Romhányi Györgynél tanultam meg a topo-optikai reakciókat, vagyis láthatóvá tenni bizonyos sejtalkotó részeket. Ez szintén hisztokémia. Megcsináltam ennek az elektronmikroszkópiáját is. Akkor már jól éreztem itt magam, különösen, hogy Somogyi Endre szerzett egy transzmissziós elektronmikroszkópot és egy pásztázó szkenningszkópot. Ilyen háttérrel csak ő tudott biztosítani a kiváló kapcsolataival. A Budapesti Pártbizottság tagjaként vadászott az elvtársaival, de mindig megvédte a munkatársait. Amikor Szuhovszky Gyulát negyedévben kidobták az egyetemről, mert az apja evangélikus lelkész volt, idevette azzal, hogy az orvosjognak nagy

Boncolok az Igazságügyi Orvostani Intézetben Kiss János boncmesterrel

jövője van. Ő lett az Igazságügyi Intézet jogásza, a magyar orvosi jog egyik alapítója. Somogyi akkor is közbelépett, amikor nem Jellinek akarták kinevezni kórbonctan professzornak, hanem egy pártembert. Tartotta a távolságot, de mindent el tudott intézni. Még azt is, hogy nálunk az intézetben nem működött pártszervezet. Neki fontos volt, hogy a munkatársai dolgozzanak, ne gyűlésezzenek. Később jó viszonyba kerültünk, és többször meglátogattam a földszinti, úgynevezett ledobó szobában, ahová a professzorsága után került. Egyszer megkérdeztem tőle, hogy is volt ezzel a kommunista párttal.

- Csak nem képzeld, hogy ezekkel a prolikkal tegeződtem? – mondta.

Az Üllői út 93. szám alatti intézmény táblája

Ebben a ledobó szobában most én vagyok professzor emeritusként.

A katyni tömegmészárlás a lengyel történelem máig eleven sebe. Andrzej Wajda, akinek édesapja is ott pusztult, állít neki művészi emléket a filmjében. Az oroszok 1940 áprilisában, Szmolenszk mellett, a katyni erdőben több mint huszonötezer lengyel tisztet lőttek tömegsírba. A kommunista történelemhamisítás Gorbacsovig nem ismerte el ezt a tényt. Helyette a németeket tették meg bűnbaknak. Először 1943-ban tárták fel a sírokat. Akkor a Nemzetközi Vöröskereszt világhírű orvosszakértőket hívott, a németek és a lengyelek mellett a magyar Orsós Ferencet, az Igazságügyi Orvostani Intézet igazgatóját. Ő különleges módszerével bebizonyította, hogy a gyilkosságok

1940 tavaszán történtek. Mikor a szovjet csapatok 1944-ben elérték Szmolenszket, ők is hívtak szakértőket, akik viszont 1941-re, a német megszállás idejére tették a mészárlást. Ez volt a hivatalos álláspont a szovjet birodalom összeomlásáig. Lengyelek ezreit hurcolták meg, akik tudták az igazságot. Elvitték többek között a Vöröskereszt lengyel tagjait is, akik részt vettek az exhumáláson.

Orsós Ferenc kivételes szakmai tudású ember volt, akinek professzorsága idején a boncteremben kereszt lógott a falon. Ő volt az, aki úgy kezdte a szigorlatot:

– Ma még senkik, holnap már kollégák!

Németországban tanult a húszas években, mert a magyar patológia német hagyományokon nyugodott. Létrehozta az igazságügyi orvostani pallinológiát, a virág pollenvizsgálatát a törvénytudományi orvostanban. Ezért is hívta elnöknek a Nemzetközi Vöröskereszt, amikor feltárták a sírokat a katyni erdőben. Ez volt a legnagyobb tömegmészárlás a második világháború alatt. Orsós professzornak az volt a teóriája, hogy ha az illető életében virágpor-szemek kerülnek a tüdőbe, akkor azok megmaradnak a holttestben is. A pollenszemek ugyanis hihetetlenül ellenállóak, több ezer évig kimutathatók. Így is történt: tüdő mosófolyadék segítségével megállapította, melyik fafajta virágzott akkor, amikor az áldozatokat tömegsírba lőtték. Ez a fa abban az időpontban, amit az oroszok állítottak, nem virágzott. A halál dátuma 1940 áprilisa lehetett, mert az a fenyőféleség virágzott, amelynek pollenjét kimutatta. Ez egy olyan szakma, ahol bizonyítani kell.

Orsós professzor 1944. november elején, amikor már közeledett a front, kitelepült az egyetemmel Németországba, és magával vitte a hírhedt katyni iratokat. Milyen jól tette! Ahogy Budapestre értek az orosz csapatok, egy kommandó megszállta az intézetet, és minden dokumentumot elvittek, még a nagyszombati egyetem alapító okiratának másolatát is. Orsós okos sváb-ként odaadta az amerikaiaknak a teljes dokumentációt, azzal, ha vele bármi történne, nyilvánosságra hozzák. Ezért nem mertek hozzányúlni a szovjetek.

A mannheimi egyetemen a művészet–anatómia tanszék professzora lett, írt egy funkcionális anatómiakönyvet. Ugyanis festett, műterme volt itthon és több kiállítása a Nemzeti Szalonban. Ma a Nemzeti Galéria őrzi a képeit. Mannheimben van eltemetve, két lengyel urnájával együtt. A lengyelek a mai napig nagyra becsülik a katyni igazság feltárásáért.

Tamáska László docens volt Orsós mellett, ő itthon maradt. Rokona lehetett Kádár feleségének, Tamáska Máriának. 1957-ben ugyanis pécsi professzor lett, majd disszidált, de magával vihette a bútorait és a képeit Németországba. Valószínűleg be volt épülve, hiszen kellett valaki, aki jelent a professzorról, aki azonban odakint nem állt szóba senkivel. A németek később Orsóst kérték fel, hogy tisztázza a Baader-Meinhof csoport egyik tagjának öngyilkosságát a börtönben. Ez a hetvenes években ismert vörösbrigád terrorszervezet volt. Megmondta, hogy nem önkéntesül történt, hanem lelőtték, és igaza volt.

1945-ben tehát nincs igazgatója a Törvényszéki Orvostannak. Meghívják Baló Józsefet egy évre, majd Incze Gyulát. Az ő halála után kerül ide professzornak Ökrös Sándor Debrecenből. Az intézetet megfelezik, az Igazságügyi Orvostanra és az I. számú Patológiára, oda Zalkát teszik professzornak, aki jól futott pártvonalon. Hozta magával fiatal orvosként Szinnay Gyulát, akit eltávolítottak az egyetemről, mint csendőrnagy fiát. Zseniális klinikai patológus volt, általában egy hemotoxin-eozin metszetből meg tudta állapítani a diagnózist. Rengeteget tanultunk tőle a diagnosztikus patológiából. Később, amikor lazább lett a politikai légkör, professzor lehetett, majd visszatért az anyaintézetéhez. Sokat dolgoztunk együtt a szövettani laborban, és amikor elfáradtunk, javasolta, menjünk ki a Margitszigetre, meghallgatni az *Aidát*. Beültünk az ócska Wartburgjába, és kimentünk. Ő volt Jellinek Harry mestere, aki az egyetemi kórszövettani tankönyveket írta. Később én szerkesztettem és írtam ezeket 1996-ban, 2001-ben, 2005-ben, 2022-ben jelent meg az ötödik kiadás.

Ma már nem kevés olyan személyiség van, aki iskolákat tud létrehozni. Olyan meghatározó emberek, mint Romhányi, aki elküldött engem a balettelőa-

Bolberitz Pál jóbarátom

dásra, vagy Szinnay, aki kivitt operát hallgatni a Margitszigetre. Most szóban interaktív oktatás van, de valójában az volt interaktív, amit mi csináltunk. Az én generációm még elérte a nagy professzori garnitúrát.

1956-ban az épület belővést kapott egy szovjet tanktól, és megsemmisült a több száz éves igazságügyi múzeum. Európa egyik legnagyobb maszkgyűjteményét őrizték itt, az úgynevezett mulázsokat, amelyek gyűlékony anyagból készültek. Igazgatásom alatt megmentettem néhányat, ezek egy része az intézet folyosóján látható. Ugyancsak itt látható egy mumifikálódott női holttest, amelyre a Regent-ház bombázásakor keletkező tűzben hatalmas mennyiségű homok ömlött. Így megmaradt, mint a pompeii ásatások holtteste. A mulázs régen a bizonyítás eszköze volt, preparátum a halotti maszk alapján, amely alá odaírták az esetet. Egy gyerekarcnál például az szerepel, gázolás. Megmaradt egy tömeggyilkos nő preparátuma is, aki ciánkáli mér-

Eszter fiatal anyaként elsőszülött fiunkkal, Péterrel

gezés főszereplője volt a 19. század végén. Schranz Dénes orvos csinálta az első mulázsokat, megtaláltam a leírásukat is. A megmaradt ötven darabot Kőnig Frigyes barátom restaurálta, cserébe párat neki adtam.

Somogyi Endre kutatócsoportjába kerültem, aki elektropatológiával foglalkozott. Például az áramütésnél keletkező rejtett áramjegy elváltozásait elektronmikroszkóppal ki lehet mutatni. Az áramjegy ugyanis nem mindig látható szabad szemmel. Van egy jellegzetes elváltozás, amelyet csak szövettani vizsgálat igazol. Ezekről több dolgozatot is írtunk. Már korábban érdekelt a szubmikroszkópos vizsgálati módszer, a polarizációs mikroszkópia, amelyet Romhányi György hozott létre. Megcsináltam ennek az elektronmikroszkópiáját, ami teljes mértékben igazolta azt, amit ő a polarizációs mikroszkópiával megállapított, sőt többet is. Az orvostudomány fejlődésének fontos mérföldkövei a mikroszkópia a 18. században és a szubmikroszkópia a

20. században. A pásztázó elektronmikroszkópos vizsgálatok számos kérdést tisztáztak a sérülések keletkezéséről.

Egyszer hívat Somogyi a nyolcvanas években azzal:

- Törő akadémikus telefonált, hogy van egy cikked az Acta Morphologicában, és nem vetted fel a honoráriumot!

Valóban kaptam korábban értesítést, de mivel nem írtam ilyen cikket, kidobtam. Bementem a szerkesztőségbe, és váltig tagadtam a cikkírást, amelynek címe *Zsiráfcsigolyák anatómiája* volt.

- Asszonyom – mondtam –, én zsiráfot legfeljebb az állatkertben láttam.
- Akkor itt névprobléma van – esett le a tantusz az ügyintézőnek.

De nem ez volt az első névcserénk. Mikor a TIT Természettudományi szakosztályának titkáráként dolgoztam, gratuláltak nekem a Természet Világában megjelent fotó sorozatért *Miből lesz a kiscsibe?* címmel, aláírás dr. Sótonyi Péter.

- Valaki szórakozik velem – gondoltam.

Végül kiderült, hogy van egy állatorvos névrokonom, jóval fiatalabb nálam. A Biológiai Intézetben készült a kandidatúrájára Csaba tanár úrnál. Így kerülünk kapcsolatba és később barátságba. Még sokáig kaptam olyan telefonokat, hogy a kiscica egészséges, meggyógyult. Mire mondtam, nagyon örülök, lévén magam is cicapárti. Sziámi macskám van ma is. A másik Sótonyi napjainkban az állatorvosi egyetem rektora. Az intézmény távoli rokonom, Marek József nevét viseli, aki az állatorvos tudomány legnagyobbja volt. Megsereztem egy 1909-es tankönyvét a bátyámnak, aki kuvaszkutyákat tenyésztett.

Marek Józsefről sok emlékem van. A fia volt édesanyám unokatestvérének a férje. Józsi bácsi nagyon szerette a gyerekeket. Első felesége halála után

úgy nősült másodszor, hogy egy haldokló jóbarátja azt kérte, vegye el a feleségét a két kislánnyal. Józsi bácsi apaként nevelte fel a lányokat, Magdi és Marica nénit, akik öregkorában gondozták. A Láng család gyerekei szintén rokonai voltak, akárcsak nekünk. Osztrák família, Langnak írták eredetileg. Láng felesége, Berti néni anyai nagyapám testvére, ő mesélte el nekem a történetüket. Amikor az ötvenes években ki akarták telepíteni a családot, Marek professzor elment Rákosihoz, és közölte, mind a tizenöt nemzetközi díszdoktorságáról lemond, ha ez megtörténik. A kommunisták nem akartak nemzetközi botrányt, így visszavonták a határozatot.

Gyerekkoromban Józsi bácsi az összes gyereket, a sajátjait és minket is elvitt a Királyhágó téri cukrászdába, emlékszem a bambuszbotjára. Tőle kaptuk az első két nagy szíami macskánkat, Gracyt és Fifit, egyenesen Sziámból. Rendkívül intelligens állatok voltak, amikor apám keresztretjvényt fejtett, a vállán ültek. Mikor az egyikük elpusztult, a másik nem akart enni. Bevittük a klinikára, Marek Józsefhez, aki megállapította, hogy depresszió, ez az állatoknál is létezik. Nem volt mit tenni, el kellett altatni. Később egy törpe szíami fajtát kaptunk a szüleinktől, amelyik elélt húsz évig.

Az elektronmikroszkópos kutatásaim hozták meg az első külföldi tanulmányi utamat. Somogyi Endre szerzett ösztöndíjat Kanadába 1972-ben. Ott nem mással találkoztam, mint Kerényi Norberttel. A dalhausi egyetemen, majd a Toronto Universityn a tobozmirigy patológiájával foglalkozott. Ez a mirigy termeli azt az anyagot, a melatonin, amely az alvást és a regulációs rendszert segíti. Kellett neki valaki, aki ért az elektronmikroszkóphoz. Ez lettem én, minden költségemet az ottani egyetem állta. Mikor találkoztunk, felismertem: ő volt az, aki az első boncolást gimnazista koromban megmutatta a Baló-intézetben. Fantasztikus történeteket produkál az élet. A vírusok patológiai diagnosztikájával foglalkozott, ebbe is bekapcsolódtam az elektronmikroszkóppal. Rengeteget dolgoztam, születtek közleményeim és lettek szakmai kapcsolataim. A család távollétét nehezen viseltem, de ekkora távolságból nem lehetett hazajönni. Jól emlékszem a magányos karácsonyomra,

A bátyám felesége, Corinne, aki ma is él

miközben itthon volt a feleségem Péter fiammal, aki 1971-ben született. Mikor másfél év után hazakerültem, meg sem ismert.

– Ki ez a bácsi? – kérdezte, és utána sokáig apuci bácsinak hívott.

Gergely fiam 1974-ben született. Ő a szentendrei ferencesekhez járt gimnáziumba. Volt egy külön vonatkocsijuk reggelente, ahol egy atya ellenőrizte, tanulnak-e. Később jogot végzett, de eszébe sem jutott büntetőügyeket vállalni. Elsőfokú unokatestvérével, Eszter bátyjának a lányával létrehoztak egy irodát a kilencvenes években többek között a külföldi cégek jogi képviselő-tére. Ezt kiterjesztették a nagy lakóparkok ügyeinek képviselő-tére is. Ezért a munkáért cserében bérelhetnek apartmant egy budapesti lakóparkban. A Jóisten visszavezérelte a fiamat Balatonalmádiba.

Édesanyám idősebb korában

Nem voltam aktív apa, mert sokat dolgoztam. Eszter ezt a gondot, a fiúk nevelését levette a vállamról. Ha láttam, hogy ingerült, csak azt kérdeztem:

- Csak azt mondd meg, melyikkel van probléma? A többi rád van bízva.

Hétvégeken mentünk színházba, koncertre, kiállításokra, jelen voltam az életükben, mint apai példa. De a kamaszkori problémák Eszterre maradtak. A fiúk vonzódtak is az anyjukhoz, aki a gyereknevelésben jól vette az akadályokat. Szerettünk volna harmadikat is, de végül a sors ezt jobban tudta. A feleségem izomzata ugyanis szülés után egy évig nem állt helyre, neki pedig a tánchoz szüksége volt erre. A kettőt felneveltük tisztességben, és ezért neki vagyok hálás. Mind a két fiam olyan társat választott, akik vallásos, polgári

családból származnak. A feleségemhez hasonlóan a menyeim is jó társak és jó édesanyák, így tovább működik a családmódel.

Richard Shepherd, Nagy-Britannia híres törvényszéki kórboncnoka *Holtak vallatója* címen jelentette meg könyvét a legérdekesebb bűnügyi eseteiről. (Helikon Kiadó, 2021) Ő a patológiát az orvosi ismeretek és a detektív munka együttesének tartja. Bár ez a tevékenység a 21. század elején már nem hasonlít a hagyományos Sherlock Holmes-i nyomozáshoz. A technika rohamos fejlődésével az emberölés vizsgálatának tudománya specializálódik. Ami nem változik: a patológusnak szigorú objektivitással kell keresnie az igazságot.

A hetvenes évek elején, a két szakvizsgám után már kaptam önálló feladatokat. A legelső egy infarktusos, ötvenes férfi volt, aki az utcán lett rosszul. Ez rendkívüli halálnak minősült, ezért elrendelték a hatósági boncolást, mint akkoriban minden kórházban elhunyt beteg esetében. Ma már ezen lazítottak, és csak ott rendelnek el boncolást, ahol a halál körülményei tisztázatlanok, így az ismeretlen halál esetében. Ezért visszaesett a boncolások száma, míg régebben évi hatezer volt, most alig kétezer. Pedig a boncoláson szerzett tapasztalat nemcsak a betegség lefolyására, a halál okára mutat rá, hanem arra is, milyen okból tévedtek a kezelés során. Ez fontos lenne a tudomány számára napjainkban is. Hibás vélekedés, hogy a boncolás kegyeletsértő. Úgy kell elvégezni, hogy a kegyeleti jogot messzemenően betartsuk. Ezt a régi boncmesterek tudták. Legalább húszezer halottat boncoltam életemben, láttam Covidosokat is a járvány alatt. Már nem boncolok, hetvenéves koromban abbahagytam.

Richard Shepherd írja, hogy ami a boncteremben történik, azt nem szabad hazavinni. Ezzel én is így voltam. Mikor Romhányi Györgyöt kérdeztük, miért lett patológusi és törvényszéki orvos, mesterére, Balogh Ernőre hivatkozott, aki gyakran mondogatta:

- Ha kijövök a boncteremből, arra gondolok, Istenem, örülök, hogy élek!

Én is elfelejtettem az esetet, ahogy kiléptem a boncteremből. Nem meséltem el egyetlen bűnügyet sem Eszternek. Ezért jó, hogy művészt vettem feleségül, mert ha szakmabeli, akkor ezt ragoztuk volna otthon is. Ha baráti körben kérdeztek a nagyobb bűntényekről, akkor sem mondtam semmit.

Az egyik leghíresebb az un. darabolós gyilkosság volt, amelyről Ausztriában könyv és film is született. A magyar és osztrák elkövetők közös bűnténye nagy port vert fel a kilencvenes években. Szerepelt benne egy disszidens magyar ügyvéd is, aki a pénzügyeket intézte. A történet lényege, hogy két jóbarát, egy bálrendező és egy hangtechnikus elhidegültek egymástól, amikor megjelent az életükben egy szép szerb nő. A hölgy mindkettőjükkel kapcsolatot létesített, majd a későbbi áldozatnak azt hazudta, hogy terhes tőle. Ausztriában tilos volt az abortusz, ezért átjöttek Budapestre, ahol lakást béreltek. Idecsalták a bálrendezőt, leittatták, és egy szerb bérnyílós végzett vele. Utána villanyfűrésszel feldarabolták, és megpróbálták a fafűtéses kályhában elégetni, de nem sikerült. Ezért a test részeit zsákokba rakták, és még az éjszaka folyamán különböző szeméttárolókba dugták. Itt jött be a nyomozásban szerencse, mert egy alsó kart nem túl mélyre raktak egy 13. kerületi konténerbe. Egy guberáló megtalálta, de a rendőrök nem akarták komolyan venni, amikor elmondta, mire bukkant. Nem mindennapi dolog testrészekre bukkanni egy budapesti kukában. Végül azt mondta:

- Tessék kijönni, mert más is van ott!

Mikor kiszállt a rendőrség, megtalálták a többi testrészt is, így forró nyomon tudtak elindulni. A környéken lefoglalták az összes konténert, és összerakták a holttestet, mint egy kirakóst. Ennek a sötét bűnügynek az is része volt, hogy az áldozat arcát összevágták, ne lehessen felismerni. A halottat behozták az Igazságügyi Orvostani Intézetbe, hogy boncoljuk és ha lehet, az arcát rekonstruáljuk. Ezen több napig dolgoztam. Kaptam a sebészekről finom varrocérnákat, amit a plasztikai műtéteknél használnak. Ezzel öltöttem össze

Az intézetben Szubovszky Gyulával

a vágásokat, és szépen összeraktam az arcát. Szakállas férfi volt, negyvenes, a személyazonossága ismeretlen. A rajzoló fantomképet készített a plasztikázott arcról, és ez megjelent a magyar és osztrák tévében. Ezt látta meg a barát felesége aki felhívta az osztrák rendőrséget, azok pedig kapcsolatba léptek a magyar kollégákkal. Kiderült, a jóbarát volt a gyilkosság egyik kitervelője, bár nem vett részt benne közvetlenül. A szerb nővel le akartak lépni Argentínába, de a repülőtéren letartóztatták őket. Bécsben tartották a tárgyalást, ahová engem is megidéztek. Tolmácsra nem volt szükségem, mert az osztrák németet beszéltem. Az ügy résztvevői életfogytiglani börtönt kaptak. Mi pedig Harsányi Lászlóval együtt elismerő oklevelet a belügyminisztertől.

Voltak nagyon szomorú ügyeim is, természetesen a halál mindig a szomorúság hordozója. A hetvenes években egy kislány eltűnt iskolából jövet a

Főnök, Somogyi Endre középen, valamint Jellinek, Szuhovszky és Kádár Anna

Várban. Végül megtalálták a holttestét, hátában egy vadászkésnek megfelelő bemeneti nyílással. Ilyet egy tömeggyilkos csinál, ezért nagy elánnal indult a nyomozás. Értünk jött a rendőrség az Igazságügyi Intézetbe, és Harsányi Lászlóval mentünk a helyszíni szemlére. A nyomozók végig járták Budapest összes vadászboltját, ki vett mostanában ilyen kést. Három személyt találtak, de azok a kihallgatás során mind bizonyítottak. A helyszínen Harsányi talált egy félbe harapott, eldobott almát, ami rögtön feltűnt neki. Ugyanis egy különleges harapásnyom volt benne, ezen indult el a nyomozás. Felkutatták az ország összes fogorvosát, és az egyik rendelőben megtalálták a röntgent az illetőről, aki ilyen harapással rendelkezett. Ennek alapján kapták el. Nekem kellett a kislányt boncolni, és a szülőivel beszélni. Létezik holttest kozmetika: úgy sminkelnek, hogy ne halálarc legyen. Volt nálunk egy ügyes boncmester, aki értett ehhez. Régen nyitott koporsóban feküdt a halott. Van egy helyiség az Igazságügyi Orvostani Intézetben, ahol a hozzátartozók elbúcsúzhatnak, valamikor egy templom is működött, ahol misét lehetett bemutatni. Ez ma

már nincs. Az orosz kommunista vezetőket is kozmetikázták a haláluk után. Ökrös professzor barátja volt a híres orosz törvényszéki orvos, Abjejev, aki részt vett Lenin és Sztálin tartósításában. Brezsnyevet is preparálták a halála után. Sokféle technika létezik, a lényeg, hogy leengedik a vért, mert az indítja el a bomlást, és a helyére rögzítő oldatot juttatnak a holttestbe az érrendszer segítségével.

Találkoztam rendkívüli balesetekkel is, amikor valaki leesett a tetőről munka közben. Olyan szerencsétlenül, hogy rá a kerti csapra, ami eltört, így a holttest tele lett vízzel. Hozzánk kerültek a kilencvenes években az Aranykéz utcai robbantás véten áldozatai, akik rosszkor voltak rossz helyen. A mi szakmánk tele van szörnyűségekkel. Boncoltam híres embereket, mint N. László költőt, aki nagy kiterjedésű infarktusban halt meg, akárcsak H. Zoltán, aki szintén abban hunyt el. Az agyunk kéregvastagsága átlagosan egy kisujnyi, a költőé azonban hüvelykujnyi volt, vagyis hihetetlenül fejlett kéregállománnyal rendelkezett. Boncoláskor a szívet, vesét, agyat letisztítva szerv tálakba rakjuk, és lemérjük a súlyát. Aztán boncoljuk a szerveket, van ennek egy menetrendje. Életellenes bűncselekménynél előbb a sérülések helyét kell kipreparálni. Boncoltam F. Mihályt is, a hírhedt honvédelmi minisztert, aki ágyban, párnák között halt meg. A magas beosztású emberek általában a Kútvölgyi Kórház patológiájára kerültek, de az intézetünk ott is besegített. A hetvenes években Gödöllőn mulattak pártunk vezetői. Azzal szórakoztak, hogy szőnyegbe csomagolták a nőket, akik közül kettő megfulladt. Ők is a Kútvölgyi patológiáján végezték. Sokan vettek részt az orgiában, például Nezvál elvtárs, akkori igazságügy miniszter és Kelemen Endre, a forradalom utáni megtorlások fő szakértője. Kádár beszüntette a gödöllői kicsapongásokat, Kelemen meg befeküdt a kórházba, és a számonkérés előtt meghalt.

Sosem idegenkedtem semmilyen halottól, megszoktam a formalin szagot is. Mindent meg lehet szokni. Az értelmetlen gyerekhalál rendített meg egész életemben, hiszen magam is apa voltam. Ezek közül az egyik legszörnyűbb egy házaspár esete, három gyerekkel. Az első elütötte egy autó a gyalogát-

kelőn, és meghalt. Attól kezdve az ikreket mindennap valamelyik szülő kísérte iskolába. Egy alkalommal az apa sietett, és elindította őket a zöld lámpánál. De a gyalogátkelő közepén mindkettőt elütötte az autó, és szörnyet haltak. Idehozták be őket boncolásra. Nekem kellett beszélnem a szülőkkel, akik összeroskadva ültek.

Munkája révén állandóan az élet sötét oldalával szembesült, balesetekkel, gyilkosságokkal, váratlan tragédiákkal. Hogy mégis megmaradt derűs, kiegyensúlyozott személyiségnek, azt az anyai géneken kívül a művészetnek is köszönheti. A rendszeres koncert- és operahallgatás mellett kiállításokra jár, és maga is aktívan műveli a rajzolást. A karikatúrái megragadnak egy-egy jellemző mozzanatot a tanáraitól, kollégáitól, barátaitól. De mindez talán kevés lenne elviselni a borzalmakat, ha nem lenne erős hite.

A hitnek óriási ereje van. Gyerekként otthonról hoztuk a bátyámmal a katolikus vallás gyakorlását, amelyben a szüleim neveltek. Később szerencsém volt, mert olyan papokkal találkoztam, akik ezt a gyerekkori hitet tovább erősítették bennem. Ilyen volt az elemiben a már említett Liska Zoltán atya, majd a fiam ferences osztályfőnöke, Tömördi Viktor. De alapbarátomnak mondhattam Bolberitz Pál teológust, akit gyerekkora óta ismertem. A környékünkön lakott és a Toldy Gimnáziumba járt, Antall József osztályába. Akkoriban nagyon leleményes fiú volt, vízilabdázott is. Az Orbánhegyi úti lakásban, az unokatestvérem társaságában gyakran találkoztam vele. Mielőtt pap lett, egy antikvárbán dolgozott, oda is bejártam hozzá. Gyűjtöttem ugyanis a régi könyveket, megvan Plenck Jakab első tankönyve, amit a nagyszombati egyetem számára írt latinul, és van egy 1909-es törvényszéki orvostani atlaszom is. Bolberitz aztán elment az esztergomi szemináriumba. Később a Felső Krisztinavárosi templomban tartotta a tizenegyes és a Városmajorban az este hatórás misét, néha oda jártunk Eszterrel. Széleskörű tudásával jobban ismerte a marxizmust, mint annak a tanárai, de ugyanígy beleásta magát az egyháztörténetbe vagy a modern fizikába is.

A híres nemzetközi bűntény áldozatának rekonstruált fantomképe

Briliáns elme volt. Nem a dogmákat hangsúlyozta, hanem azt, mi bizonyítja a Teremtő létét. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem teológia tanára, később dékánja és a Szent István Akadémia elnöke volt. Ő kapta az első Hit pajzsa-díjat 2002-ben. Ugyanebben az évben kapott Széchenyi-díjat is, mert a rendszerváltás után olyan előadássorozatot tartott, amely megalapozta a polgári Magyarország morális alapjait.

Élete végéig jókat vitatkoztunk istenhitről és napi dolgokról. Így a munkám kapcsán szóba jött az emberi test, amelyet a hit szempontjából szakrálisnak kell tekinteni. Természetfeletti erő hozta létre a kettősséget, az anyagi és nem anyagi világot. Hozhatunk példát a modern fizikából is. 2013-ban Nobel-díjat kaptak Peter Ware Higg és Francois Egler azért a kísérletükért, hogy részecskegyorsítóban tanulmányozták az ősrobbanást. Felgyorsított protont ütköztettek protonnal, ami hatalmas robbanást okozott. Az ered-

Karikatúrám Lapis professzor szalonzenekaráról

mény őket is meglepte: az anyag mellett egy nem anyagnak tűnő spektrumot kaptak. Többször is megismételték, mert nem akarták elhinni, de mindig ugyanaz az eredmény jött ki. Tehát maga a fizika is bizonyíthatja, hogy valószínű egy nem-anyagi világ. Ilyenkről is beszélgettünk a II. János Pál pápa Szeretetotthonban, ahová Bolberitz Pál bevonult a betegsége alatt. Megállapítottuk, ha meghalunk, az anyagi részünk – a szénvegyület – elbomlik, de a lelki szubsztancia megmarad. Annak tehát további sorsa van, bár nem tudjuk, mi történik vele.

Ismertem a csodálatos Placid atyát is, a Gulágot megjárt bencés szerzetest. Farkas Károly, Balogh Ernő tanítványa tartott nekünk patológiai kurzust. Az ORFI igazgató főorvosa volt, amikor mosodavezetőként dolgozott ott Olofsson Placid. Farkas Károly mesélte el, hogy amikor érkezett egy külföldi delegáció tanulmányozni a fürdő terápiát, az atya németül beszélt velük. Utána csodálkozva kérdezték:

– Maguknál a mosodások ilyen műveltek?

A történetnek még nincs vége, mert az ORFI akkoriban a deklasszálnak minősített elemek gyűjtőhelye volt. Egy másik pap éppen az udvart sepre-

gette, és a delegációt francia nyelven igazította útba. Ezek után nyilván azt hitték, ilyen magas a nyelvoktatás szintje Magyarországon.

Stefka István már idézett *Ötvenhat 50 éve* című könyvében **Jobbágyi Gábor** jogászprofesszor nyilatkozik arról a tipikusan koncepciós perről, amelyben megölték egy ártatlan, fiatal szigorló orvosnőt. „Tóth Ilona nem ölt embert, ártatlanul ítélték halálra...A célpont nem is ő volt, hanem a Péterfy Sándor utcai kórházban ellenálló értelmiségi csoport. A perrel a forradalom utáni ellenállást, a hősokeket akarták lejáratni.” Ezek Angyal István, Obersovszky Gyula, Eörsi István, Gáli József. Angyalt kivégezték, Gáli és Obersovszky halálos ítéletét nemzetközi nyomásra életfogytiglanra változtatták.

A pályámon a politika már nem szólt bele a boncolásba, kivétel a Kútvölgyi Kórház patológiája. Korábban azonban durva és etikátlan dolgok történtek. A rendszerváltás után hozzájutottam a Tóth Ilona-per jegyzőkönyvéhez és boncolási anyagához, amelyet az említett Kelemen Endre „szakértett”. Igazságügyi orvosszakértői vizsgával nem, csak laboráns képesítéssel rendelkezett. Mikor futószalagon elindultak a népbírósi perek, önként jelentkezett, és azonnal megkapta a nagy ügyeket. Sok törvénytelen mozzanat van a Tóth Ilona-perben is. Nem történt például fényképfelvétel a halottról, mert Kelemen kitiltotta a fotóst azzal:

- Maga párttag?
- Főorvos úr, nem.
- Akkor nem jöhet be!

Olyan boncjegyzőkönyv készült, amilyent elvártak tőlük. Azt írták le, hogy az ávos áldozatot – ma sem tudjuk pontosan, ki volt –, hasba szúrták, injekcióval benzint fecskendeztek bele, és más hasonló ostobaságokat. Áttanulmányoztam a rendkívül hiányos boncolási anyagot, ami szégyen a szakmánkra. Több szarvashibát is elkövettek, például nem írták le, hogy a szúrásnyomok élők vagy halotton keletkeztek. A hozzátartozóknak nem

mutatták meg az áldozatot, ami teljesen szabálytalan, csak egy rossz minőségű képet mutattak be a felismeréshez. Ha a holttest rendelkezésre áll, el kell végezni az azonosítást. Épp ezért ma sem tudjuk pontosan ki volt „az áldozat”, mert Kollár István, akinek a neve szerepelt a bűnygyben, még a nyolcvanas években is élt. A szakértői bizonyítás eszközei alkalmatlanok voltak arra, hogy bizonyítsák, bűncselekmény történt, vagyis Kollárt meggyilkolták a Szövetség utcai kórházban, ami a Péterfy Kórház kiegészítő részlege volt. Biztos vagyok benne, hogy ez nem történt meg. A rendszerváltozás után Wittner Mária harcolt a fiatal orvosnő igazáért, de csak 2000-ben mentették fel posztumusz a bizonyítékok hiánya miatt.

Tóth Ilona Jellinek docens diákköröse volt az egyetemen, aki azt mondta róla, a legjobb tanulója. Olyan nagyságok próbálták megmenteni, mint Nyíró professzor, aki szakvéleményében az úgynevezett Jeanne d' Arc szindrómára hivatkozik. Ez a ma már nem használatos szakkifejezés azt jelenti, hogy valaki magára vállalja azt is, amit nem követett el. Kelemen Endre a fő párttag azonban a tárgyaláson lesöpörte ezt az indokot. A pszichiátria tanára megvizsgálta a rabot 1957. február 22-én, és ebben a neurológiai leírásban az szerepel, hogy „súlyosan bántalmazott egyénről van szó”. Nincsenek talpreflexei - a tudomány „néma talpna” hívja ezt -, mert ott is verték, azon kívül gyógyszeres befolyásoltság alatt áll. Ezek tipikus sztálinista módszerek, ilyeneket alkalmaztak Mindszenty és Rajk esetében is, hogy vallomást csikarjanak ki belőlük. Ez a fennmaradt dokumentumfilm részletben is jól látható. Mikor a bíró bemutatja a gyilkosság eszközét, egy kést – amit állítólag a csatornában találtak meg –, a zavarodott vádlott nem érti. Az őt valamit süg neki, és akkor Tóth Ilona bevallja. Az az eszköz viszont, amit felmutatnak, alkalmatlan egy olyan szűrés elkövetésére, mint amit a holttesten találtak.

Fennmaradt a vádlott beismerő levele, amely olyan gyöngyírással van írva, mint amit diktáltak. Vagyis tudatmódosított állapotban mondták tollba azzal, hogy kegyelmi kérvény. Ezt később két írásszakértő is igazolta, akiknek megmutattam. A mi szakmánknak megvannak a szigorú szabályai, amelyeket ebben a perben mind áthágtak. Földes Vilmos boncolt, és Kelemen Endre

diktált. A rendszerváltás után a Legfelsőbb Bíróság meghallgatta Földest, akkor már szegedi professzort. Össze-vissza beszélt, többek között, hogy az ominózus áldozat egy utcáról behozott holttest volt. Egyébként nem rossz szakember, de Kelemen akkora hatalommal rendelkezett, hogy mindenkit elnyomott. A halálos ítélet után összeült a Kegyelmi Tanács. Ebben az a Radó bíró szerepelt, aki a perben is, valamint Radóné, az ügyész. Tehát csak a vád volt képviselve, így zajlott 1956 után az „igazságügy”!

A 301-es parcella feltárását Harsányi László végezte, valamint Szabó Árpád, az igazságügyi minisztériumi hálózat főnöke, Kralovánszky antropológus és Bognár Gyula, a fotósunk. Harsányi végezte a koponya azonosításokat, ebbe már én is beledolgoztam. Létezik egy technika, amelyet ma számítógép végez. Mindenkiről frankfurti nézetben készül kép, ez azt jelenti, hogy száz százalékosan szemben van. Így megkapjuk a koponya illeszkedési pontjait, amelyeket összerakunk. Ezt ketten csináltuk Harsányi professzorral. Az antropológiai arcplasztikát pedig Kőnig Friggyessel végeztem el.

A rendszerváltás után kikértem a Történeti Levéltárból a családomra vonatkozó aktákat. Jelentettek apámról, bátyámról, és rólam is egy évfolyamtársam, aki később előkelő helyet foglalt el a professzorok között. Csak olyanokat találtam magamról, hogyan viselkedtem marxizmus órán. Nem voltam ugyanis ostoba, hogy rendszerellenes kijelentéseket tegyek, nem könynyítettem meg a besúgók dolgát. A kommunisták célja, kinyírni a magyar középosztályt, majdnem sikerült is.

V. fejezet

„Nos Rector”

2000-2003

A nyolcvanas években elindultak a külföldi szakmai utak, először a szocialista országokba, Szovjetunióba, Csehszlovákiába, Romániába. Somogyi Endre mozgatta a jó nemzetközi kapcsolatrendszerét a beosztottjai érdekében. Később kijutottam Bécsbe, Berlinbe és Svédországba. Ennek az az előzménye, hogy nálunk rendezték meg 1963-ban az Igazságügyi Orvostani Világkongresszust. Budapestre jöttek a világ legkiválóbb szakemberei és minket, fiatalokat osztottak be melléjük. Ökrös professzor engem Breittenecker, bécsi intézet nagyhírű igazgatója mellé adott kísérőnek. A családjának régen Óbudán volt vendéglője, ezért jól tudott magyarul. Ökrös Sándor figyelmeztetett:

– Ha Lojzi sokat iszik, elkezd magyarul beszélni.

Így is lett, mert a professzori lakáson zajló vacsora után én kísértem haza. Breittenecker nagyon jó hangulatban volt, és a taxiban elkezdett magyarul beszélni a sofőrrel.

A svéd tudományos akadémiai kísérleti kutató intézetének is magyar szármású vezetője volt, Georg Kleinnek hívták. Nála sok honfitársunk dolgozott magas beosztásban. A rektor a Nobel-díjas Samuelson volt, aki emigrálása után nagy biokémiai iskolát hozott létre Svédországban. Ezért a magyar nyelvvel is boldogultam, bár beszéltem angolul és németül. Stockholmban jó témám volt, ebből készítettem később a nagydoktorimat. Ez a szív-glikozidjainak vizsgálata és ennek hiszto- és citokémiája. Azt tapasztaltam, hogy a svéd PhD rendszer szigorúbb, mint Európában, így évente alig három-négy ember kapja meg a Karolinska Egyetemen. Ott a PhD-nak tényleges súlya van, míg Európában többnyire nagyüzemi módon adunk évente százat. Mikor intézetigazgató lettem, kiküldtem Stockholmba Keller Éva munkatársamat, abból védte meg sikeresen a PhD-téziseit.

Somogyi Endre Ökrös Sándortól vette át az intézetet, jó erőkkal. Én meg tőle vettem át 1993-ban, és tíz évig vezettem. Mindig nagyon jó munkatársaim voltak, akik sokat segítettek a bürokratikus dolgokban. Erzsike, a titkárnőm több mint húsz éve dolgozik nálam. Átvettem Somogyi módsze-

*Rektor koromban, 2000-ben Orbán Viktor miniszterelnök meglátogatta az egyetemet
(mellette Vizi E. Szilveszter)*

rét: külföldi tanulmányutakra küldeni a beosztottjaimat. Benne voltunk az egyetemi középmezőnyben, ami nagy szó egy olyan intézetnél, ahol fő helyen a bonctermi és szakértői munka áll. Én meg csináltam a kis „játékaimat”, az igazságügyi orvostan területén bevezettem a polarizációs és elektronmikroszkópos módszereket. Ekkor kerültem közel Romhányi professzorhoz, akivel Pécssett kezdődött a kapcsolatunk, de később szorosabbá vált. Ő igazi mestere volt a szakmájának. Mikor letette a lantot, vagyis átadta a kulcsot az utódjának, többet nem foglalkozott az intézettel – én is ezt követtem. Mikor az utódom, Keller Éva lett az igazgató, nem szóltam többet bele. Ő teljes mellszélességgel a szakmának élt, ebben jó is volt, bár szerintem a boncolás és az igazságügyi munka nem női szakma. Elkövette azt a hibát, hogy kiprivatizálta a szakértői munka egy részét. Így a szakértés sokat veszített a rangjából. 2003-ban megszereztem a biztosítási orvostani szakvizsgát, főszakértője lettem a biztosítási ügyeknek. A biztosítók kártérítést fizetnek egészségkárosodási ügyekben vagy

műhiba pereknél. Ennek megítélése a mi feladatunk volt. Ha az illető nem értett vele egyet, beperelhetette a biztosítót, ilyenkor a bíróság kirendelte a biztosítási orvostani szakértőt. Tiborcz Sándor volt ennek a területnek az intézeti szakértője. Azzal, hogy magánosították a szakértést, a bíró dönti el, melyik véleményt fogadja el. Néha tíz szakértő is van, akiket akár meg is vehetnek. Régen olyan bírók működtek, akik két véleményből is tudtak ítéletet alkotni. Ilyen volt Köles Tibor, akivel jól dolgoztam együtt. Mára ez elsorvadt a szakember hiány miatt, ezért a biztosítók igazságügyi orvosszakértőt alkalmaznak, ami nem ugyanaz. A Toxikológiai és Genetikai Laborunkat például megkeresik magánintézmények is, például apasági ügyek genetikai vizsgálatánál. A magán szakértés vonzóbb lett, mint az intézményi, így részben elsorvasztotta az intézetünket. Utódom tizennégy évig volt igazgató, utána Törő Klára lett. Most Kiss András patológus, aki már nem az én tanítványom.

Később dékánként és rektorként már túl sok feladatom volt, akkor elsősorban a csapatomból küldtem embereket a bírósági tárgyalásokra. 2001-től az ETT, az Egészségtudományi Tanács elnöke voltam, ez a miniszter tanácsadó testülete. Vezettem a Magyar Orvostudományi Egyesületek Szövetségét, a MOTESZ-t, valamint az MTA-SOTE Gén és Környezete Kutatócsoportot is. 2003-ban Budapesten rendeztük meg az Igazságügyi Orvosszakértők Világkongresszusát, a Közgazdasági Egyetem aulájában. Akkor kaptam meg az aranyérmet az igazságügyi orvostan területén végzett munkámért. Ezen a kongresszuson Freund Tamás meghívott előadóként mindenkit elkápráztató előadást tartott igazolva, hogy a magyar idegtudomány a nemzetközi élvonalba tartozik.

Sótonyi Péter első díját, a Jendrassik Loránd-díjat 1986-ban kapja. A legutolsót 2021-ben, a Magyar Érdemrend tisztikeresztjét. A kettő között olyan elismerések szerepelnek, mint a Széchenyi-díj (2009), a Prima Primissima (2018) és a Magyar Corvin-lánc (2018). A sok külföldi díj között előkelő helyen szerepel a japánok Felkelő Nap Rendje a nyakszalaggal (2005), amelyet a császár ad át neki különleges ceremónia közepette.

Úgy kerültem Japánba, hogy amikor Budapesten tartottuk a világkongresszust, a delegációjukat Yoshida professzor vezette, a tokiói igazságügyi orvostani intézet igazgatója. Őt érdekelte az a kutatási terület, amivel foglalkoztam, az izolált szívizomsejtekkel történő vizsgálatok. A nagydoktorimat a szív glikozidjainak hiszto- és citokémiájáról írtam. Ebben a szívizomsejtek különböző károsodási folyamatát vizsgáltam élő és laboratóriumi körülmények között. Az opponenseim: Schaff Zsuzsa, Buris László, Kovács Margit. Mentem előre a számárlétrán. Mikor meglett a kandidátúrám, adjunktus lettem, a nagydoktori után pedig docens, 1993-ban pedig igazgató. Yoshida ekkoriban jött el hozzánk az intézetbe. Akkor a Kitasato Egyetemen, Tokió második legnagyobb orvosegyetemén dolgozott. Kitasato japán tudós, a közegészségügy nagy egyénisége Pasteurnél és Kochnál dolgozott. Itt ismerte meg Fodor Józsefet, a hazai közegészségügy megteremtőjét. Járt is Magyarországon megtekinteni az általa alapított Közegészségtani Intézetet, később pedig levelezésben álltak. A Kitasato Egyetem múzeuma őrzi ezeket a dokumentumokat.

Tatsuo Nagait, akit a kongresszuson ismertem meg, felterjesztettem SOTE díszdoktorságra, amit meg is kapott. Ebből barátság lett. Négyyszer jártam Japánban, elvitt mindenhová. Láttam cseresznyefa virágzást, pagodákat, sintoista templomokat. Hatalmas, régi kultúra, több eze réves, akárcsak a kínai. Olyan vendéglőkben ettünk, ahol a sarkunkon ülve kell fogyasztani a tenger gyümölcseit. Kérdeztem tőle:

- Miért szereted ennyire a magyarokat?
- Mert az őshazájuk Keleten van, és egyetlen olyan népcsoport, amelyik sikeresen meg tudott maradni Európában.

Desmond Sum *Kínai rulett* című könyve azt a napjainkban zajló folyamatot ábrázolja, hogy a kommunista hatalom hagyja meggazdagodni kiemelkedő tagjait. Ilyen volt a szerző és felesége is, aki dollármilliárdokra tett szert a tehetsége és a kapcsolatrendszerére.

Szollár Lajos barátommal, a SOTE dékánjával

révén. Építettek repülőtereket és szállodákat. Egyszer csak Sum feleségének nyoma veszett, ma sem tudni, él-e még. A vagyont pedig elvette az állam, mert korrupcióval vádolták. Ugyanez történt a világméretű Ali Baba cég tulajdonosával is. A szerző csak azért van életben, mert korábban Angliába távozott, ahol nemrég megjelentette könyvét.

Kínában hatszor jártam. Felmerült ugyanis, hogy a SOTE Egészségtudományi Kara bekapcsolódna a hagyományos kínai orvoslás oktatásába. Kínában párhuzamosan fut mindkettő, a nyugatit és a keletit is hat évig tanulják. Egy kínai kémikusnő, Tu Ju-ju kapta pár éve a Nobel-díjat a malária új gyógyszerének felfedezéséért. A harbini egyetemen dolgozott, ez a sanghaji mellett a legnagyobb. Magyar Kálmán, a Gyógyszertani Intézet igazgatója találkozott vele, és neki elmesélte, hogy a régi kínai könyvekben kétszáz olyan növényt talált, amit korábban használtak e betegség ellen. Ezek vizs-

Az Intézetben fogadom a japán delegációt

gálata során eljutott egy törzsanyaghoz, ami a malária gyógyításáért felelős. Ismerve a molekula szerkezetét, már elő lehet állítani a gyógyszert.

Kínában 1,4 milliárd ember él, amit itt, Európában felfogni sem tudunk. Hihetetlen fejlődésnek indult az ország. Ezt magunk is tapasztaltuk Makó Ernővel, amikor kivittek minket egy városrészbe, Peking mellé. Itt azok a diákok tanulnak, akik hosszú szelekció után tanulmányaikat a világ egyetemlein folytathatják, állami ösztöndíjjal. A kísérőnk elmagyarázta a bejutás menetét. Az állam minden évben ösztöndíjakat hirdet. Erre jelentkeznek legalább harmincmillióan. A kantonoknál szűrővizsgán esnek át, így ide háromezrezen érkeznek, és ebből vesznek fel végül hatezret. Makó Ernővel leesett az állunk a számok hallatán. Megértettük, hogy itt van az ország tudományos sikerének kulcsa: ennyi emberből ki lehet válogatni a legkiválóbbakat. Az a horribilis pénz, amit beleraknak az oktatásba, megtérül. Teng Hsziao-ping korábbi pártfőtitkár kezdte el, hogy külföldre küld-

je a kínai diákokat, Hszi Csin-ping, a mostani pedig folytatja. A pekingi diákvárosban megkérdezték tőlünk, milyen nyelven akarunk beszélni. Én a németet mondtam, más angolt, spanyolt. Azt hittem, repülőgép összeszerelő üzemben vagyok, akkora tanterembe vittek. Ott boxokban tanultak azok a diákok, akik német egyetemekre készültek. Tanáraik a Humboldt Egyetemről jöttek, azt mesélték, hogy európai ember el sem hiszi, milyen szorgalom van itt. A diákok napi huszonnégy órát képesek tanulni, mert tudják, hogy ők lesznek a társadalom elitje. Ha valakivel közülük beszélni akartam, meg kellett nyomni a gombot. Az elsőnél megszólalt egy kislány, aki Karajan ösztöndíjjal Berlinbe készült, hegedű tanszakra. Tisztában volt Karajan, Klemperer és a nagyok neveivel, működési területükkel. Egy másik hallgató a zürichi egyetemre ment mérnöknek. Őt Tell Vilmosról kérdeztem, és még a róla szóló operát is ismerte. Azt tapasztaltam tehát, hogy Kína megállíthatatlanul jön felfelé.

Amikor a Világ Orvosszövetségeinek Kongresszusát Pekingben rendezték, én is részt vettem, mint a MOTESZ elnöke. A delegációkat a pártközpont székházában fogadta Hszi Csin-ping, aki akkor a második ember volt a hierarchiában. Az idegenvezető megkérdezte, milyen nyelven akarunk beszélni, mert mint kiderült, kifogástalanul bírta az angolt, németet, franciát. A Sorbonne-n végzett, Németországban szerezte meg a közgazdász PhD-jét, és három évig Angliában tanult gazdaságtant. Szálkás, szikár emberként eléggé fortélyosnak tűnt. Azóta kiderült, megvan a magához való intelligenciája, mert hagyott meggazdagodni egy réteget, majd börtönbe csukta őket korrupció gyanújával, és elvette a vagyonukat. Láttam a régi Kínát is, a Tiltott Várost, jártam a nagyfalon. Kedveltem a különleges, hagyományos opera-előadásait, ahogy Japánban is megnéztem a kabukit. Nagy élmény volt látni egy teljesen más kultúrát, ami sokkal régebbi, mint az európai.

Édesanyám kilencvenkét évesen halt meg. Megérte a rendszerváltást és még előtte azt, hogy a fia hazajöhetett hivatalosan. Ő is sokat járt ki, a bátyám német családjához vagy az ausztriai rokonokhoz. Jó karban volt, főleg szellemileg. Ahogy öregedett, elfelejtette részben a magyart, és osztrák dialektusban kez-

dett beszélni, hiszen ez volt az anyanyelve. Egyszer elesett, és Perner Ferenc barátom operálta. Ez már túl nagy teher volt a szervezetének kilencven év felett. Hol jobban lett, hol kevésbé, aztán egy hét alatt rohamosan romlott, és meghalt. Farkasréten temettük el, apám mellé. Csak később, a feleségem halála után hozattam át őket a Felsővárosi Krisztina templom urnatemetőjébe.

Sótonyi Péter professzor nem gondolta volna 1957-ben, amikor majdnem nem vették fel a SOTE-re politikai okok miatt, hogy egyszer majd első embere lesz ennek az intézménynek. 1992-ban tanszékvezető, 1993-ban a Doktori Tanács elnöke, 1997-ben dékán, 2000-ben pedig rektor. Meghívják a Nemzetközi Tudományos Akadémiába és a Lengyel Orvostudományi Akadémiába. Az MTA-nak 2001-től levelező, 2007-től pedig rendes tagja.

De Chatel Rudolf volt előttem a dékán, ő és professzortársai személyesen kapacitáltak, hogy vállaljam el. Nem bántam meg, mert akkor a Karok dolgai jórészt a karokon dőltek el, a Szenátusban pedig az egyetem stratégiai dolgairól döntöttek. Romics László volt a rektor, amikor dékán lettem 1997-2000 között. Ha a rektor olyan levelet írt, hogy valamit tűzzek a Kari Tanács napirendjére, akkor az a következő ülésre bekerült. Mikor rektor lettem, ugyanezt a gyakorlatot folytattam. Megválasztásomkor az volt a kikötésem, hogy a három dékánhelyettest én válasszam meg. Ez volt Szollár Lajos, aki később dékán lett a rektorságom alatt, Paulin Ferenc és Acsády György. Rektorként pedig Papp Zoltán, Préda István, Nyerges Mihály helyettesekkel dolgoztam együtt, akiknek példaértékű munkájáért köszönettel tartozom.

Egyszer hívatott a rektor, és a folyosón találkoztam Tulassay Tivadar rektorhelyettestel. Azt hittük, valami bonyodalom van. De Romics szívélyesen fogadott azzal, döntsük el, melyikünk lesz a rektor. Tulassay, a gyerekgyógyász rögtön megszólalt:

- Én biztosan nem, mert a klinikámmal kell foglalkozni. Talán utána szóba jöhetnek.

Bernard Knighttal a Világszövetség kongresszusán Canberrában

Erre a mondatára emlékeztettem később, amikor elmentem az I. számú Gyermekklinikára, és felhívtam figyelmét az ígéretére. Így ő lett a rektor utánam 2003-tól. Akkor még három év volt, ma öt év.

A rektorságom alatt vezették be a bolognai rendszert, rengeteget dolgoztunk rajta. A Világbank akarta finanszírozni az egyetemi átalakítást, de hiába végeztünk hihetetlen munkát, amely egy többkötetes könyvben látott napvilágot, végül visszaléptek. A bolognai rendszer – ahogy azóta bebizonyosodott –, nagy szemfényvesztés, mert nem is lett volna kötelező, de minden egyetem átvette.

Rektorként a célom a kölcsönös érvek alapján történő megoldás volt. Távol tartottam magam a politikai befolyástól. Feladatunk nagy volt, mert abban az időszakban átgondolatlanul csapták hozzánk a Testnevelési Főiskolát és a Haynal Imre Egészségtudományi Egyetemet, a hajdani Orvostovábbképző

Az ETT Bizottság ülésén, 2002-ben

Intézetet a Szabolcs utcában. Romics László rektorsága végén – én dékán voltam –, ajánlatot tettünk az ottani vezetőknek, hogy a SOTE-n belül posztgraduális karként csinálják az orvostovábbképzést. Kiderült azonban, hogy már beadták az akkreditációt a graduális képzésre. Ezt a nemzetközi testület, amelynek elnöke a Nobel-díjas Samuelson volt, a Karolinska Egyetem rektora, egyhangúan elutasította. Így politikai döntésként hozzánk került az egész Haynal Imre Egyetem. Mivel rendelkezett az összes klinikával, hirtelen lett volna három szülészletünk, öt belgyógyászatunk és hasonlók. Ezt lehetetlen volt finanszírozni, így a SOTE költségvetése negatívba került. Azt pedig, hogy csődbe menjen, nem kockáztathattuk. Akkor már rektorként intéztem az ügyeket.

Nagyon nehéz időszak volt. Egyszer tárgyalásra hívtak minket a dékánnal és a gazdasági főigazgató asszonnyal a minisztériumba, de előtte valaki figyelmeztetett, bele ne sétáljunk a csapdába. Az államtitkár feladata lett volna

elmondani, mit ajánlanak az egyetemnek. Ehelyett jól leszúrt, mire én felálltam azzal, hogy lemondok a rektorságról. Szollár Lajos dékán és a gazdasági vezetőnk, Székely Mária hasonlóképp tett, és távoztunk. Az utcán egymásra néztünk, de csak azt tettük, amit a lelkiismeretünk diktált. Egy ekkora egyetemmel ne játsszon bohócot a politika! Másnap két telefont is kaptam, Mikola István egészségügyi minisztertől és Pálkás József akkori oktatási minisztertől. Mindketten azzal érveltek, hogy ne mondjunk le, keresik a megoldást. Nem voltam hajlandó még egyszer bemenni a minisztériumba, ők jöttek ki a SOTE rektori hivatalába. A probléma bekerült a kormányülésre is, de kiderült, nincs pénz. Akkor támadt Mikola Istvánnak az az ötlete, legyen ez egy társadalombiztosítás által finanszírozott kórház. Vagyis a HIETE levált az egyetemünkről. Hosszú távon azonban nem tudott működni önálló kórházként. Jó lett volna, ha korábban elfogadják Romics László javaslatát, és lett volna a SOTE-nek egy orvostovábbképző kara, mert nagy értéket dobtunk ki. A Szabolcs utcai intézmény megszűnt, hajléktalanszálló lett belőle, az épületei lepusztultak. Most a Szépművészeti Múzeum restauráló bázisaként felújították.

Rektor koromban hiányoltam a tanácssteremből Mária Terézia, Pázmány Péter és Gerard van Swieten, a császárnő orvosának képét. Neki köszönhetjük a nagyszombati egyetem orvosi karát. Az óbudait ugyanis szétverték a törökök, és szintén ők semmisítették meg a Nagy Lajos alapította pécsi egyetemet. A nagyszombati egyetem alapítója Pázmány Péter, de az orvosi karra van Swieten beszélt rá a császárnőre. 1769 a SOTE alapításának éve, nemrég ünnepeltük a kétszázötvenedik évfordulót. Mikor festményeket kerestem a rektori tanácssterembe, Klinghammer Istvánhoz, jóbarátomhoz, az ELTE rektorához fordultam. Bognár Gyula fotóssal lementünk a bölcsészkar pincéjébe, és találtunk egy koszos, sérült Pázmány képet. Elvittem Szutor Katalin festő-restaurátornak a Nemzeti Galériába. Cséri Lajos barátom elküldött az akkori igazgatóhoz, Bereczky Lorándhoz, hogy engedje megfesteni a Galéria képeinek másolatát. Mária Teréziáról és Swietenről ugyanis csak nekik volt festményük. Így Kati lemásolhatta őket. Ezek most mind ott vannak a SOTE rektori szobájában. Az ötlet nem mindenkinek tet-

szett, de közöltem, engem nem a politika érdekel, hanem az, hogy ők az alapítók. A képek avatására meghívtuk Habsburg Ottót, hiszen mégiscsak a dédnagyanyjáról van szó. Magyarul tartotta meg előadását, és a kép leleplezésénél annyira meghatódott, hogy láttam a könnyeket az arcán.

Egyetemünk névadójáról a kétszázötvenedik évforduló alkalmából előadást tartottam *Semmelweis Ignác betegsége és halála* címmel. Ez ügyben ugyanis rengeteg tévhit kering. Rokitsansky, a bécsi Patológiai Intézet igazgató boncolta, de a jegyzőkönyvet titokban tartották. Ezért terjedhetett el a bántalmazási teória, amelynek semmi alapja nincs. Rokitsansky először ismerte fel a magyar orvos zsenialitását, két évig nála dolgozott. Aztán ment át a szülészetre, és kezdett foglalkozni a gyermekági lázzal, amelynek a halálozási rátája akkor negyven százalék volt. Állatkísérleteket végzett, akkoriban ez nem volt divat. Kivette a váladékot egy szepszisben meghalt nőtől, és beoltotta vele a nyulakat. Így tette meg világhírű felfedezését, amellyel kivívta az anyák megmentője nevet. Ez volt a Semmelweis-doktrína 1847-ben. Lényege a gyermekági láz és a szepszis azonosságának felismerése. A klóros kézmosás eredményre vezetett: a halálozási ráta 1,3 százalékra esett vissza. Természetesen, mint minden felfedezést, ezt sem fogadták el a kortársak, elsősorban a bécsi orvosok. Akkor hazajött, és itthon a Rókus Kórház vezető szülése és az egyetem tanára lett. A sors furcsa fintora, hogy ő is szepszist kapott, amikor megvágta az ujját. Van is erről egy levelünk. A vérmérgezés központi idegrendszeri tüneteket okozott, amelyek egészen az őrzönégiség fajultak. Végül a szepszis vezetett a halálához.

Antall József is írt Semmelweisről, a legismertebb magyar orvosról. Bécs után hazajött Budapestre, de a szabadságharcot követő Bach-korszak miatt egy évtizedet várt a felfedezése publikálásával. Életműve nemcsak a szülészetet érintette, hanem kihatott a sebészetre, sőt az egész orvosi gondolkodás fejlődésére. Csak Pasteur és Koch munkássága, a bakteriológia felfedezése szolgáltatott neki igazságot. Semmelweis haláláról és betegségéről Antall József ezt írja: „Az áradó Semmelweis-irodalom nem szűkölködik személyes, a valóságtól eltérő feldolgozásokban sem, aminek káros hatása, hogy

Barátok között (de Chatel Rudolf, Acsády György, Papp Zoltán, jómagam, Tringer László, Monos Emil)

az így kialakult Semmelweis-kép beivódik a köztudatba, néha még a szakirodalomba is.”

Idén – ha megélem – kapom a gyémánt diplomát, hatvan év után. Az aranyat az ötvenedik évfordulón adták. A vas diploma hatvanöt év, a rubin hetven. Ezek az egyetem legszebb ünnepei. Látni a ritkulást, a háromezer éves folyamunkból már csak pár ember él. Mikor dékán voltam, megjelent egy idős úr, ezredesi ruhában, aki százkét évesen kapott díszdiplomát. Őt már az első világháborúban behívták szigorlóként. Majd részt vett a második világégésben is, a Jány Gusztáv hadseregcsoporthoz orvosként. Épp ezért a fordulat éve után nem dolgozhatott gyógyító orvosként. Csak az Antall-kormány rehabilitálta, és adta meg a tábornoki rangját. Mikor szólították, szalutált. Az átadásnál a rektor halkán megkérdezte:

- Bátyám, mi a hosszú élet titka?
- A nők, édes fiam – mondta az ünnepelt hangosan.

*A rektori tanácssteremben Pázmány Péter és Mária Terézia képeinek avatására
eljött Habsburg Ottó*

2022-ben egy tollvonással megszüntették a kétszázötven éve alapított Igazságügyi Orvostani Intézetet. Összevonták a Patológiai Intézettel, a neve így Patológiai, Igazságügyi, Biztosítási Orvostani Intézet lett. Gyakorlatilag tehát megszűnt az igazságügyi szakma önállósága, amely 1781 óta megvolt.

Ezek az összevonások engem már nem érintenek a ledobó szobában, de nem tartom helyesnek. A Törvényszéki Orvostan, majd az Igazságügyi Orvostan mindig teljes önállóságot élvezett az egyetemen belül. Minket nem a klinikum, hanem a hatóság kért fel olyan esetben, ahol bűncselekmény gyanúja felmerült. Hogy mi lesz az intézet sorsa, nem tudom. Szomorú vagyok, hogy megszűnik az az önállóság, ami 1781 óta megvolt, amikor Plenck Jakab megalapította a kart. Budán már Törvényszéki Orvostani Intézet néven működött. Ha valaha fontos volt, most még inkább az, amikor be van szabá-

lyozva az egészségügy. Nem beszélve arról, hogy az alapító okiratban le van fektetve az Igazságügyi Orvostani Intézet feladatköre. Ezek egy nem önálló intézetben nem teljesíthetők. Mivel szeretem a szakmám, azt kívánom, hogy az új struktúra működőképes legyen, de erős kétségeim vannak, mert az igazságügyi intézet dolgozóit berakták a patológiai intézetbe.

Mi, magyarok mindig kitalálunk valami újat, és szétverjük a régit ahelyett, hogy megnéznénk a külföldön jól működő modelleket. Több kiváló német egyetemen, így a freiburgin tiszteletbeli szenátor voltam. Freiburgban felépítettek egy nagy kutatói bázist a környező gyárak, cégek támogatásával. Miért nem vesszük figyelembe ezeket a nagy német egyetemi példákat? A SOTE-nek már az 1800-as évektől jó kapcsolata van velük. Személy szerint nekem is, és ezt ki is használtam a rektorság alatt. Így tudtuk itthon létrehozni a német nyelvű, hamburgi-budapesti orvosképzést. Egy egyetemnek, amely

Tarlós István főpolgármesterrel a Budapest díszpolgára cím átadásán

most ünnepelte fennállásának kétszázötvenedik jubileumát, át kell gondolnia a dolgokat, hogyan tovább. Most az innováció a divatszó, de nem ez a megoldás kulcsa, hanem a betegellátás színvonala. Az orvos-beteg kapcsolat, amit nekünk megtanítottak a professzoraink. Szentágothai János előadásait csak fakultatív módon hallgattuk. Ezekben művészettörténet, irodalom, zene szerepelt – óriási élmény volt. Földváry bőrgyógyász professzor rajta volt azon a listán, amely a legkiválóbb külföldi specialistákat tartalmazta az angol királyi család számára. Vagy áldott emlékű Magyar Imre, aki a Korányi-iskolához tartozott. Sosem felejttem el, amit az első órán mondott:

- Két dolgot szeretnék maguknak megtanítani. Az egyik a belgyógyászati gondolkodás alapja. Ennél is fontosabb azonban az orvos-beteg kapcsolatban a bizalomépítés.

Tisztelni kell az egyetemi múltunkat, amelyet ilyen nagyságok fémjeleztek. Az a véleményem, az orvostudományban lehet robotgép vagy mesterséges intelligencia, az ember akkor is ember marad. Egy teljes biológiai organizáció, amelynek a bonyolultságát, a betegséggel kapcsolatos lelki átéltségét csak a személyes beszélgetés során lehet feltárni. Az orvostudomány szemléletváltásban van. Lehet, hogy sikeresebb lesz a gyógyítás az új, modern eszközökkel, de ezzel párhuzamosan szükség lenne az emberi háttérre is. A fejlődés gyorsasága elképesztő. A tanáraink még meghallgatták, megtapintották, megnézték a betegeket, beszéltek velük. A tapasztalat és a felismerés édesestvérek voltak. A hallgatók rövidesen fonendoszkópot csak a múzeumban látnak. A 2500 éves hippokratészi eskü legfontosabb eleme is az orvos-beteg kapcsolat. A mai orvosi eskü sok ponton követi az eredetit, amelyet a 20. században egészítettek ki a korszerű követelményeknek megfelelően.

Ma is naponta bejárok, mert a regionális és intézményi Tudományos és Kutatásetikai Bizottságnak vagyok az elnöke. Munkatársaim: Kelemen Lászlóné, Szilágyi Györgyné és Nagy Árpádné, Erzsike. Hazánkban a kutatásetikai bizottságokat az ETT működteti, ennek több etikai bizottsága van. Ezek szakmai-etikai hozzájárulást adnak az emberek, mint kutatási alanyok részvételét igénylő, orvosbiológiai vizsgálatokhoz. Szakma és etika ezen a

Nemes Attila jóbarátom Erdélyben

területen nehezen választható szét, mivel a szakmai szempontok érvényesítésének etikai oldala is van. Éppen ezért jelentőséggel bír ezeknek a bizottságoknak a személyi összetétele. A tudományos kutatások ugyanis mindig a társadalmi érdeklődés előterében állnak. Így fontos követelmény az átláthatóság. Ezért is látta indokoltnak az ETT az orvosi kutatások bioetikai kódexének megalkotását.

Amire büszke vagyok, az az Igazságügyi Intézet boncanyagának feldolgozása. A *Rendkívüli halálozás Budapesten* Dunay Györggyel közös munkánk, háromszázezer esetet dolgoz fel a kezdetektől napjainkig két kötetben. Szerzőtársam rendőrorvos és igazságügyi szakértő. Öt évig dolgoztunk rajta, mert az olvashatatlan boncjegyzőkönyveket restaurálni kellett. Ez a bázisanyag 1881-től megvan az intézetben, szerencsére nem sérült meg. Szereztem hozzá német támogatási pénzt, hogy számítógépre vihessük az egészset. Az első kötet 1881-től 1944-ig, a második 1945-től 2010-ig tartal-

Imrei Zoltán az egyetem óta ismerjük egymást

mazza a különleges eseteket. Most készül a legújabb, 2010–2022-ig kötet. Ez akkora anyag, amely párját ritkítja a világon.

Professzor emeritusként tanítottam az ELTE-n és a Pázmány Péter Egyetemen. A szakterületünkön sok a jogi rész, hiszen a bíróságokkal közösen dolgozunk. Egészségügyi jogi kurzust tartottam a bölcsészeknek, a Pázmányon pedig orvostikát. Szerették a hallgatók, mert a beszélgetős módszert alkalmaztam, amelyet Romhányi mesteremtől lestem el. Vagyis a mai fogalmak szerint interaktív voltam.

Sótonyi Péter hosszú, harmonikus házasság után 2018-ban megözvegyül. Egy férfinak mindig nehezebb egyedül maradnia. Bár szép család veszi körül, hét unokával, akikkel szoros a kapcsolata, a mindennapokat mégis egyedül kell megoldania. Ebben segíti a munka, professzor emeritusként is aktív. Naponta bejár az intézetben

levő szobájába, ahol az egyetem kutatásetikai bizottságát vezeti.

Hatkor kelek. Megiszom az első kávémat, aztán jöhet a hideg zuhany. Ezt édesapámtól vettem át. Zuhany után következik a második kávé, akkor látom el a cicát is. Régen naponta hét kávé ittam, de a kardiológusom hármát engedélyezett, ezt kialakultam négyre. Bejövök az intézetbe, vagy otthon dolgozom. Most írtam egy tanulmányt Marton Éva Richard Strauss előadásairól. Múlt nyáron dolgoztam a tankönyvem ötödik kiadásán, a korrektúrákat magam csináltam. Szoktam előszót írni könyvekhez, például Madarassy István albumához. Elvállalok kiállításmegnyitókat vagy táblaavatásokat a barátaimnak. Ma is apám régi írógépét használom.

Az intézetben nagyjából háromig vagyok bent. Ha hazamegyek, eszem valamit. Készételeket veszek, és a mikróban megmelegítem. Néha lepihenek egy

A Tudományos és Kutatásetikai Bizottság tagjai: Kelemen Lászlóné, Szilágyi György, jómagam és Nagy Árpádné, Erzsike

A Corvin-lánc átadásán a díjazottak Orbán Viktor miniszterelnökkel és Áder János köztársasági elnökkel

fél órára, mert a cica reklamálja. Ha nem, akkor zenét hallgatok. Olyan régi lemezeim vannak, amelyek bakelitek, mint a Caruso-lemez, amit még tölcsérbe énekeltek fel. Nagy szenvedélyem a bridzs, apám is játszott versenyzői szinten. Kisfiúkoromban nálunk tartották a négyes bridzspartit. Később volt a Meskó csapat 1962-től. Mikor jött a család, abbamaradt a bridzs. Most újra játszom, van egy négyes társaságom.

Este tizenkettőkor fekszem le, öt óra alvás elég. Néha Operába járok, színházba már nem. Korábban három házaspárral közösen felváltva, forgószerűen vettünk jegyeket. Utoljára a *Godot-ra várva* című előadást láttuk, de felejtető volt. Pedig szeretem Beckettet, láttam anno az Egyetemi Színpadon. Koncertekre ma is járok, a Zeneakadémiára, a MÜPA Wagner-fesztiváljára, vagy ott voltam az operaházi nyitó gálán. Éjjel villamossal megyek haza. Rektorként járt az autó, de sosem használtam személyes célra.

A régi osztálytársaim közül csak eggyel tudok találkozni, Beke Imrével, mert a többiek betegek. Ebben a korban már mindenki a betegségeiről meg a gyógyszereiről beszél. A Tóth Lőrinc utcában lakik, vagy ő jön ide, vagy én megyek hozzá. Nemes Attila volt a lelki-testi jóbarátom, a Városmajori Klinika igazgatója, aki sajnos, meghalt. Olyan volt, mint a testvérem. Őt az édesapja és a nagymamája nevelte fel. A barátságok az iskolában köttek. Van egy az általánosból, a gimnáziumból több is. Attilát az egyetemen ismertem meg, évfolyamtársam volt, a torockói református egyház presbiter. Vele bármit meg tudtunk beszélni. Imrei Lacival evezett, aki később fül-orr-gégész lett. Egyszer feljött hozzám, és apámnak ismerős volt a neve. Megkérdezte tőle:

- Édesapád nem járt a Műegyetem gépészmérnöki karára?
- De igen.
- Akkor apád párbajsegédje voltam.

Ezt a történetet a barátom most hallotta először. Régen a magyar párbajt első vérig vívták. Attila édesapja finom lelkű lehetett, mert a párbaj előtt elment a templomba imádkozni. Szerencsére a másik fél lemondta, így nem került rá sor.

Jól ismertem Madarassy Waltert, mert rektor koromban az egyetemnek készített érmeiket. Egy időben magam is gyűjtöttem ezeket, a bolhapiacon még egy Lenin rendre is szert tettem. Jártam a műtermében Budán. Kiváló emberként kapott hideget-meleget a rendszertől, mert nem volt híve a szocreálnak, mégis jelentős személyisége a magyar szobrászatnak. Jóbarátom König Frigyes, aki leköltözött a Balaton felvidékre, ezért ritkán találkozunk.

Amíg a feleségem élt, ő tartotta össze a családot. Korábban volt autóm, Kanadában összepóroltam egy Volkswagenre valót. Mikor elindult az unokák áradata, Eszter teljesen átment nagymamába. Mindent feladott, balettet, tanítást, hogy valamelyikükre vigyázzon. A legkisebb, Emese még pici volt, de a többiek mind emlékeznek rá, emlegetik a nagymamát. Sosem szólt bele

Péter és családja

a menyei dolgába, így ragyogó kapcsolata lett velük. Akkor odaadtam neki a kocsit, azóta tömegközlekedéssel járok.

Hét unokám van a két fiamtól. Gergő felesége Prevoz Cecília, Prevoz János és Balogh Irén lánya, az apának szép tenorhangja van. Náluk négy gyerek született: Domonkos, Benedek, Cili és Emese. Péter fiam felesége Rehuss Lulu, testnevelőtanár a SOTE tanszékén. Ott három gyerek van: Botond, Boróka, Lotti. A fiaim a zugligeti templomban esküdtek, Viktor atya adta össze őket. Nagyon vallásos, templomba járó család mindkettő. Péter végzés után a Transzplantációs Klinikára került, Perner Ferenc barátom keze alá. Akkoriban nyaranta mozgássérült gyerekeknek tartott táborokat. Később ment át Nemes Attilához, a Városmajori Klinikára.

Domonkos a Községi Egyetem angol tagozatán tanul, Benedek a Krisztina téri katolikus gimnáziumba jár, Cili is gimnazista az Érseki Katolikus Iskolában, Emese pedig késői gyerek. A Kosciuszko Tádé utcai iskolába jár. Gergő hozza minden reggel, nekem pedig integetnem kell az

ablakból. Sok örömem van ebben a kicsi lányban. Akárcsak Lottiban, akivel kiállításokra járok, mert nagyon jól rajzol, ő a Szent Margit Gimnázium tanulója. Ugyancsak itt tanult a nővére, Boróka, aki diatetikusnak készül az egészségügyi szakon. Apja persze szeretne volna, ha orvos lesz. Péter megkért, beszéljek vele ez ügyben. De unokám nagyon tudatosan közölte:

- Én három gyereket akarok, és azt látom, hogy apu sosincs itthon, állandóan ügyel. Márpedig egy családot az édesanyának kell összetartani!

A legidősebb fiú, Botond Angliában tanul, hajóépítő mérnök lesz. Ennek az az előzménye, hogy sokat vitorlázott a Balatonon, és versenyeket is nyert. A családi ebédeken sokan ülnek körül az asztalt. Cili menyem néha külön meghív engem sztrapacsikára, mert tudja, hogy szeretem. Van egy unokatestvérem anyai ágról, Jenő, aki sokáig dolgozott Indiában. Megkedvelte az indiai konyhát, a konyhaszekrénye tele van ázsiai fűszerekkel. Hozzá is rendszeresen járok ebédelni, a Breitschneider család férfi tagjai mind jól főznek.

Valamikor reggelente körbesétáltam a Vérmezőt, mielőtt bejöttem dolgozni. Most szobabiciklizem egy órát naponta, amit a fiaimtól kaptam. Otthon csak a szíami cicám vár. Ha az íróasztalnál dolgozom, rám telepszik. Ha lepihenek, mellém kucorodik. Ha meg nem pihenek le délután, felugrik az ágyra, és méltatlankodva jelzi, hogy ott a helyem.

A feleségem majdnem ötvenéves boldog házasság után halt meg 2018-ban. Olyan alattomos és ritka betegsége volt, amelyre nincs gyógyszer. Az amiloidózis vérképző rendszeri megbetegedés. Lényege, hogy egy sejt olyan fehérjét termel, ami lerakódik a szívben és a tüdőben. Egyszer csak elindult a nehéz légzés és a fogyás, addig semmi panasza nem volt. Kivizsgáláskor kiderült, hogy míg a normális amiloid szint száz körül van, neki ez az érték 1300 volt. A pesti hematológus professzortól megtudtam, hogy Bécsben léteznek gyógyszerkísérletek egy amerikai cég jóvoltából. Elintéztam, hogy ezen részt vehessen. A bécsi professzor asszony előre megmondta, hogy

Botond, a nagyfiú vitorlázik

Eszternél ez már nem fog hatni. Egy idő után hazahoztam, és bár itthon külön szobát ajánlottak fel a kórházban, ő azt mondta:

– Otthon akarok meghalni.

Milyen igaza volt! Otthon kell meghalni és nem egy idegen kórházi ágyon. Hazavittem, és még egy évet élt, hetvenhárom évesen ment el. Mikor Eszter megtudta, hogy eldőlt a sorsa, kérte, főzzek egy jó kávé. Megtettem, és az ágya szélén ülve átbeszéltük az életünket, hajnalban fejeztük be. Az volt a lényege, hogy mindketten nyitott lapokkal éltük, nincsenek titkaink. Ha újra kezdhethénk, akkor is mindent így csinálnánk.

Az az év az elmúlásról szólt. Eszter huszonnégy kilóra fogyott, a szervezetében lebomlott minden fehérje. A halála végül a Jóisten kegyelme volt. Egyszer csak azt mondta:

– Gyere, ülj ide mellém!

Akkor már éreztem, hogy valami történni fog.

– Ölelj meg! – mondta.

A vállamra hajtotta a fejét, és vége volt – szép halál. A Jóisten kegyelmes volt hozzá.

Felhívtam Pétert és Gergelyt, ők meg Viktor atyát, aki feljött imádkozni. Azt éreztem, hogy a hit ereje csodálatos. A ferences templomban tartottuk a gyászmisét, amelyet Viktor atya és Bolberitz Pál celebrált. Utána a Felső Krisztinavárosi altemplomban helyeztük örök nyugalomra. Ott vannak a szüleim és klagenfurti nagymamám, aki kapott beutazási engedélyt, és egy budapesti látogatásakor hunyt el. Oda kerülök majd én is.

A szertartás előtt a hívó gyerekeim, valamint a sógorom kérték, hogy gyónjak meg. Tudták, hogy megélek nélkül, nem tartom szükségesnek. A csodál-

Viktor atya

Eszter képe a temetésén, 2018-ban

tos társammal tisztességes életet éltünk – ez az, ami az értékrendem szerint fontos. Egyszer épp ültem a Ferenciek tere templomban, ahol a ferencesek öregek otthona is működik. Kijött onnan egy idősebb, rokonszenves atya, bementem hozzá a gyóntatószékbe. Elmondtam neki a feleségem halálát és a fiaim kérését, valamint azt, hogy nincs mit meggyónnom.

- Imádkozz a meghalt feleséged emlékére egy Miatyánkot és egy Hiszekegyet, és feloldozlak bűneid alól!

Nehéz az én koromban egyedül maradni. Mondtam is Eszter halála után Bolberitz barátomnak:

- Nem jól van ez kitalálva, hogy nem egyszerre mennek el azok, akik szeretik egymást.

Annyi halált láttam, hogy nem félek tőle. Biztos vagyok benne, hogy az anyagi részem porrá válik, de a szellemi-lelki részem tovább él, hogy milyen formában, az talány.

Tartalomjegyzék

Előszó (Oberfrank Ferenc)	7
Hazatérés – 1938	11
Szabadságharcos nemzedék – 1956	33
„Doktorrá fogadom” – 1963	47
A holtak tisztelete – 1968-2008	69
„Nos Rector” – 2000-2003	97

Intézeti igazgató koromban

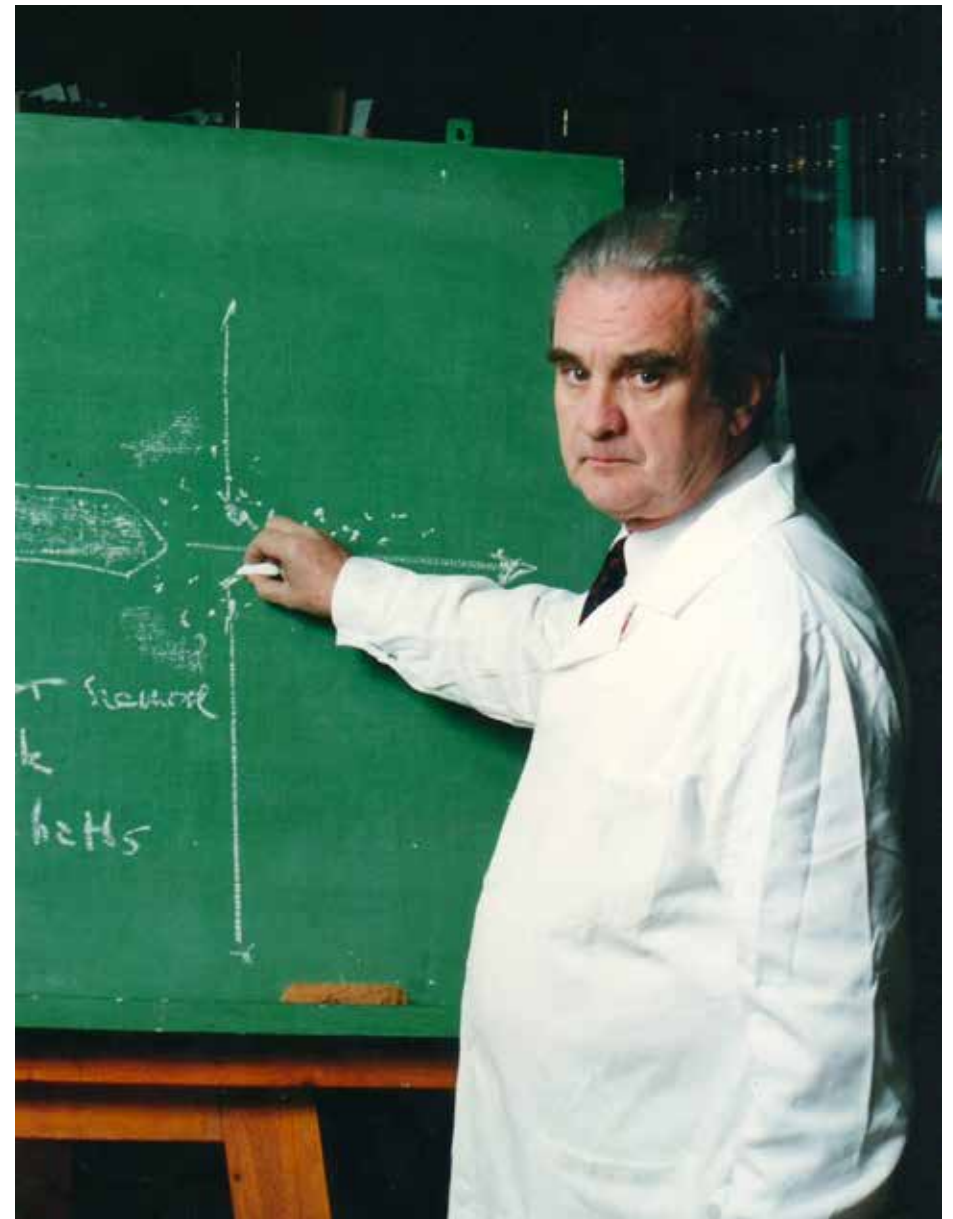
Előadást tartok

Gergely fiam családja

Egy kerti vendéglőben

Tanítók az egyetemen

A SOTE rektoraként

Perner Ferenc barátommal

Cséri Lajos szobrász kiállításának megnyitóján

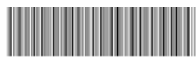
Habsburg Ottó, jómagam, Szutor Katalin és Habsburg György a rektori fogadáson

Az intézetben fogadom az izraeli főügyészt

Péter fiammal, amikor kitiüntetést kapott

978-615-81578-6-5

Felelős kiadó: dr. Simon Judit, a Lexica Kiadó ügyvezetője
Tördelés: Los Logos Kft.
Készült: Prima Rate nyomda